

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Hariduskorraldus

Irina Ušanova
ABITURIENTIDE MINA JA KARJÄÄRIALASTE KOGEMUSTE KIRJELDUS
magistritöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv (PhD)

Tartu 2020

Resümee

Abiturientide mina ja karjäärialaste kogemuste kirjeldus

Karjäär on elukestev protsess, mille käigus teevad inimesed karjäärivalikuid väljendades arusaama oma minast ja kasutades karjäärijuhtimise pädevusi ning selles protsessis toetavad inimesi karjääriteenused. Käesolevas magistritöös selgitakse välja abiturientide mina ja tuleviku tööalase mina kirjeldused ning karjäärialaste kogemuste mõju mina arengule. Uurimuse käigus intervjueriti viitteistkümme abiturienti neljast erinevast Tartu gümnaasiumist. Andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Uurimistöö tulemused näitasid, et abiturientid kirjeldasid oma mina ja tuleviku tööalast mina sarnaselt ja tuleviku tööalase mina puhul väljendasid ootusi tuleviku töö suhtes. Abiturientide karjäärialaste kogemuste kirjeldustes esinesid lisaks karjääriteenuste kirjeldustele koolis ka õppeprotsessi integreeritud karjäärialased tegevused. Karjäärialaste kogemuste mõju mina arengule kirjeldustest järeldus, et karjäärialaste kogemuste analüüs on võtmetähtsusega abiturientide karjäärialaste karjäärivalikute suunamisel ja arendamisel.

Märksõnad: abiturientid, karjääriteenused, mina, mina-lahknevuse teooria, tuleviku tööalane mina

Abstract

Description of gymnasium graduating student's self and career experiences

Career is a lifelong process wherein people do their career choices expressing understandings about self and using career management skills and the support of career guidance services. The aim of the current master's thesis is to describe high school graduating students' self and future work self and the impact of career experiences on their self development. Fifteen graduating students from four different gymnasiums in Tartu were interviewed for present study. Qualitative inductive content analysis was used to analyse data. The study results showed that students described self and future self similarly and additionally future work self descriptions expressed students' expectations about future work. Students' descriptions of career experiences offered by school reflected different career guidance service's and also school's learning process actions. The analysis of career experiences connected with students' self is essential for reflection of career experiences in career guidance services.

Keywords: gymnasium graduate, career guidance services, self, self-discrepancy theory, future work self

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
1.1 Mina aspektid ja enesetundmine	6
1.2 Tuleviku tööalane mina	7
1.3 Karjääriteenused koolis	8
2. Metoodika	10
2.1 Valim	11
2.2 Andmekogumine ja mõõtevahend	12
2.3 Andmeanalüüs	14
3. Tulemused	16
3.1 Kuidas abiturientid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks mina?	16
3.2 Kuidas abiturientid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks tuleviku tööalast mina?	23
3.3 Millised on abiturientide karjäärialased kogemused koolis?	31
3.4 Kuidas on karjäärialased kogemused mõjutanud abiturientide arvates nende mina arengut?	34
4. Arutelu	37
4.1 Töö piirangud	41
4.2 Töö praktiline väärtus	42
Tänu sõnad	43
Autorsuse kinnitus	43
Kasutatud kirjandus	44
Lisa 1. Uurimistöö intervjuukava	
Lisa 2. Intervjueeritavate koodi- ja nõusolekulehe näide (esialgse uurimistöö pealkirjaga)	
Lisa 3. Väljavõtte andmeanalüüsi memost	
Lisa 4. Näide kodeerimise ja kategoriseerimise käigus tekkinud andmete tabelist	
Lisa 5. Lõplike pea- ja alakategooriate moodustamise näide	

1. Sissejuhatus

Inimese karjäär ei alga ega lõpe kutse valikuga ja töö leidmisega, vaid on elukestev protsess, mis hõlmab endas erinevate töö- ja elurollide vastastikust toimet, tasakaalu tasustatud ning tasustamata töö ja õppimise vahel (European lifelong guidance..., s.a). Karjääri käsitlevad teooriad arenevad ning ajaga üha rohkem muutuvad inimese kesksed: kui varem küsisid karjääri uurivad teadlased, kuidas sobivad inimesed ja ametid kokku, siis hiljem hakkasid nad uurima elukestva karjäärijuhtimise tegureid, faase ja protsesse ning praegu on põhiliseks karjääriteooriate küsimuseks see, kuidas saavad inimesed paremini kujundada enda elu nii, et arvestada erinevate rollidega ühiskonnas, mida nad kannavad (Savickas et al., 2009).

Kuigi karjäär on elukestev protsess, siiski on inimeste eluteel pidepunktid, kui karjäärialaste küsimustega tegeletakse rohkem või teadlikumalt, näiteks, kui inimene vahetab tööd või kaalutleb ümberõppimist. Üheks selliseks pidepunktiks on Eesti haridussüsteemi järgi kooli lõpetamine: muude valikute kõrval teevad abituriendid karjäärialaseid valikuid, mis on seotud edasiõppimise ja kutsevalikuga. Selleks, et osata orienteeruda kiiresti muutuv maailmas, olema valmis osalema kutsevaliku protsessis, struktureeritud viisil otsida ja analüüsida haridusalast ja ennast puudutavat teavet, et teha õppe- ja kutsevalikuid on vaja pidevalt elu jooksul arendada karjäärijuhtimise pädevusi (European lifelong... s.a.; Karjääriõpe, s.a). Karjäärijuhtimise pädevuste raamistik (Career management skills..., 2016) on pädevustena välja toodud isiklik efektiivsus, suhete juhtimine, töö leidmine ja juurdepääs õppimisele, elu ja karjääri juhtimine, maailma mõistmine. Eestis välja töötatud karjäärikujundamise pädevuste raamistik (Karjääri kujundamise pädevuste..., 2017) toob välja neli tegevuspädevuse valdkonda: eneseteadlikkuse arendamine, võimaluste analüüs, planeerimine ja tegutsemine.

Õpilaste karjäärijuhtimise pädevuste arengut ja karjäärialaste valikute tegemist toetavad karjääriteenused, milleks on karjääriõpe, karjääriinfo vahendamine ja karjäärinõustamine (Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011). Karjääriteenuste pakkumist ja kättesaadavust koolides reguleeritakse põhikooli ja gümnaasiumiseadusega (2010) ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga (2011). Kuna Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (2014) toob üheks olulisemaks hariduseesmärgiks kvaliteetsete, paindlike ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavaid õppimisvõimaluste ja karjääriteenuste loomise, siis selle saavutamiseks kasutatakse meetmeid ja programmide loomist, mis samuti võimaldavad info- ja nõustamisteenuse pakkumist teadlike valikute kujundamiseks (vt Tööturuteenuste osutamine tagamaks..., 2014; Õppe- ja karjäärinõustamise..., s.a.).

Karjääriteenuste kasulikkust seoses otsuste tegemisega näitavad nii Eestis (Karjääriõppe mõjususe uuring, 2014) kui mujal maailmas tehtud uuringud, mis viitavad sellele, et karjäärialased tegevused mõjutavad positiivselt õpilaste karjäärijuhtimise oskusi (Choi, Kim, J., & Kim, S., 2015; Legum & Hoare, 2004; Meijers, Kuijpers, & Gundy, 2013). Värske Leedus tehtud uuringu tulemused näitavad, et abiturientid väärtustavad karjäärialaste otsuste tegemisel informatsioonilist tuge, milleks on kutse- ja õppealane informatsioon ning professionaalne areng tegevuste kaudu, teiste inimeste tuge, näiteks, koolide spetsialistide, karjäärinõustajate, perekonna toetuse ja eneseteadvust toetavaid tegevusi, mis aitavad oma tegevusi ja isikuomadusi teadvustada (Lamanauskas & Augienė, 2018).

Muutused sotsiaalses keskkonnas, nende hulgas karjäärialased tegevused, võivad muuta arusaama oma minast (Markus & Kunda, 1986, viidatud Portnoi et al., 2004 j), sellest tulenevalt konkreetseid enesetundmise arendamiseks suunatud karjääritegevused ja tööriistad avaldavad mõju õpilaste minale niiviisi, et moodustavad struktuuri, mis aitab õpilastel õppida iseennast tundma läbi selle struktuuri (Portnoi, Guichard, & Lallemant, 2004).

Savickas jt (2009) on märkinud, et karjääri ja tööalaste otsuste tegemiste muutunud postmodernistlikud põhimõtted nõuavad järjepidevat refleksiooni enda ja keskkonna üle, avatuse tagasisidele ja ettekujutuse võimalikest mina aspektidest. Tunne, et inimene teab ennast, aitab kaasa sellele, et inimene kasutab oma mina kui vahendit tajuks, motivatsiooniks ja eneseregulatsiooniks ja selleks et olla mõistlik ja teha valikuid (Oyserman et al., 2012).

Lisaks otsustamisvõimele on mina aspektid ja nende tundmine seotud inimese käitumisega. Stabiilse mina funktsiooniks on eesmärgistatud käitumine – võime näha ette ja simuleerida seda, kuidas inimene võib käituda uues olukorras tulevikus (Srivastava, 2012). Inimese selge nägemus tema praeguse ja tulevase mina kohta, eriti seoses töö valdkonnaga, on üks oluline aspekt, et avastada oma kutsumuse ja arendada seda (Zhang et al., 2017).

Eestis on uuritud abiturientide valikuid, näiteks, koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud (Mägi & Nestor, 2012), gümnaasiumide lõpetajate karjäärivalikuid mõjutavad tegurid (Jakovenko, 2014), on loodud Eesti noore karjäärijuhtimise pädevuste mudel (Pöld, 2017); on uurimusi, mis on hinnanud karjääriteenuste süsteemi (Karjääriteenuste süsteemi..., 2011; Karjääriõppe mõjususe..., 2014; Õppe- ja karjäärinõustamise..., 2017). Samuti viimasel ajal on mujal maailmas uuritud tuleviku tööalane mina ja selle seos karjääriga (Guan et al., 2017, Lin et al., 2016, Strauss et al., 2012), kuid käesoleva töö autori teadmisel ei ole tuleviku tööalane mina Eestis veel uuringutes käsitletud.

Eeltoodu valguses kujunes käesoleva magistritöö uurimisprobleem: kuidas abiturientid kirjeldavad oma mina ja tuleviku tööalase mina ning mida arvavad sellest, kuidas koolis

saadud karjäärialased kogemused mõjutavad nende mina arengut. Uurimisprobleemist kujunes välja magistritöö kaks eesmärki, milleks on välja selgitada abiturientide kirjeldused (1) oma mina ja tuleviku tööalase mina ning (2) karjäärialaste kogemuste mõju kohta oma mina arengule.

Käesoleva uurimusega panustatakse karjäärivaldkonna arengusse ja karjääriteenuste korraldamisesse koolides: abiturientide mina kirjeldusi ja arvamusi karjäärialaste kogemuste mõjust nende mina arengule võib kasutada karjäärialaste tegevuste läbiviimiseks, eneseanalüüsiks vajalike abivahendite koostamiseks, karjäärinõustamisel edasiviivate küsimuste esitamiseks.

Uurimistöös kasutatud mõisted ja teoreetilised käsitlused, millest lähtutakse uurimuse läbiviimisel, on kirjeldatud järgnevates alapeatükkides: mina aspektid ja enesetundmine, tuleviku tööalane mina, karjääriteenused koolis. Seejärel on esitatud uurimuse metoodika, töö tulemused ja arutelu.

1.1 Mina aspektid ja enesetundmine

Inimese mina võib vaadelda mitmest aspektist: mina kui isiksus, mina kui kogemusi saav subjekt, mina kui uskumused iseendast ning mina kui tegutsev tegija (Leary & Tangney, 2012). Inimese minaga on seotud kaks komponenti: isiklikud mälestused, mida inimesed võtavad arvesse määratledes ennast ja mis on seotud konkreetse aja ja kohaga ning representatsioonid ja üldistused, mida inimesed kujundavad enda kohta, näiteks välimus, võimed, suhted ja teised psühholoogilised karakteristikud (Hart & Matsuba, 2012).

Inimese mina kognitiivsed ja täidesaatvad protsessi võimaldavad inimestel reguleerida ennast – esimese puhul oma mina valdamine lubab isikul mõelda teadlikult endale ja teise puhul võimaldab tegeleda endaga ja mõelda endale nii praegusel hetkel kui tuleviku perspektiivis (Leary & Tangney, 2012). Tänu sellele, et inimesed on võimelised eneserefleksiooniks, võivad nad hinnata ennast ka erinevast vaatenurgast kasutades erinevaid standardeid, ennustada kuidas sotsiaalsed vastasmõjud toimuvad ning vastavalt sellele reguleerida oma tegevusi, et need toetaks nende tuleviku vajadusi ja soove (Oyserman et al., 2012). Arusaam oma minast ja selle struktuurist võib aidata inimestel kujuneda nendeks kes nad on või edendada teed enese muutmiseks, et inimesed saaksid nendeks kes nad tahavad olla (Showers & Zeigler-Hill, 2012).

Käesolevas uurimistöös vaadeldakse inimese mina läbi kolme aspekti, mida pakub minalahknevuse teooria: tegelik mina (*actual self*) on inimese ettekujutus tunnustest, mida ta usub ta tegelikult omab; ideaalne mina (*ideal self*) on inimese ettekujutus omadustest, mida ta

tahaks ideaalis omada, näiteks, inimese lootused, pürgimused, soovid ning peaks mina (*ought self*) on inimese ettekujutus omadustest, mida ta peaks omama, näiteks, ettekujutus kohusetundest, kohustustest (Higgins, 1987). Kuigi mina aspektidele võib Higgins'i (1987) järgi läheneda kahest vaatenurgast – inimese enda ja oluliste teiste vaatenurgast – lähtutakse käesolevas töös ainult inimese enda vaatenurgast oma minale. Mina-lahknevuse teooria järgi on inimesed motiveeritud saavutama seisundit, kui nende tegelik mina nii isikliku kui ka oluliste teiste vaatenurgast kattub peaks ja ideaalse minaga mõlemast vaatenurgast, kuna lahknevused mina aspektide vahel võivad tekitada emotsionaalse haavatavuse (Higgins, 1987). Näiteks kui inimesel on enda vaatenurgast tegeliku ja ideaalse mina lahknevus, ehk tema praegused tunnused ei kattu soovide ja lootustega oma mina kohta, siis ta võib tunda masendust, kuna tal puudub positiivne tulemus (Higgins, 1987). Kui aga lahknevust nende mina aspektide vahel ei ole, siis on tõenäoline, et inimene tunneb õnne (Higgins, 1987). Teine näide mina-lahknevuse teooria kohta on seotud tegeliku mina ja peaks mina lahknevusega, mis tekitab inimesel ärritusega seotud emotsioone, kuna tekib oht negatiivseks tulemuseks – karistuseks ja vastupidi kui lahknevust ei esine, tunneb inimene end turvaliselt ja rahulikult (Higgins, 1987).

1.2 Tuleviku tööalane mina

Markus ja Nurius (1986) nendivad, et on olemas võimalikud minad (*possible selves*), mis võivad olla nii positiivsed, ehk inimese lootused tuleviku suhtes, kuid ka negatiivsed, ehk inimese hirmud tuleviku kohta. Võimalikud minad kajastavad inimese eesmäärke, väljendavad lootusi, unistusi ja hirme; samas nad võimaldavad luua lootuse, kui praegu ei ole kõik korras (Showers & Zeigler-Hill, 2012). Inimese võimalikud minad on seotud taju ja motivatsiooniga ning on tähtsad kuna nende ülesandeks on ergutada tulevikule suunatud käitumist (Markus & Nurius, 1986). Näiteks, õpilasetel, kes osalesid võimalike minade arengule suunatud tegevustes, kus nad pidid ette kujutama ennast edukateks täiskasvanuteks ja seostada ettekujutatud pilti praeguse kaasamisega koolitöösse, ilmnes pärast sellist sekkumist suurem sidusus kooliga, nad hoolitsesid et neil koolis läheks hästi, töötasid välja usutavaid strateegiaid võimalike minade saavutamiseks ning puudusid vähem koolist (Oyserman, Terry, & Bybee, 2002).

Üks võimalikest minadest on tuleviku tööalane mina (*future work self*). Tuleviku tööalane mina on orienteeritud tulevikule ning peegeldab tulevase tööga seotud lootusi ja pürgimusi (Strauss et al., 2012). Selgesti ettekujutatav tuleviku tööalane mina ergutab inimesi tegutseda oma eesmärkide saavutamiseks (Strauss et al., 2012; Taber & Blankemeyer, 2015). Samuti

toovad Strauss jt (2012) välja, et kui kui inimesed võrdlevad oma tuleviku tööalase mina oma praeguse minaga ja tuvastavad lahknevusi, siis on nad motiveeritud töötama ettekujutatud tuleviku nimel ning see annab aluse enesejuhtivaks käitumiseks. Taber ja Blankemeyer'i (2015) uurimuses osalejad kujutasid ette oma soovitud tööd ja kirjeldasid ennast, millised nad on kui teevad seda tööd ning tulemused näitasid, et tuleviku tööalase mina selgus oli positiivselt seotud karjääri kujundamise, oskuste arendamise ning karjäärilase võrgustiku loomisega.

Tuleviku tööalane mina on seotud karjääriga kohanemisega: tuleviku tööalane mina ennustab karjääri kohanemisvõimet ja suurendab karjäärilaste üleminekutega hakkamasaamist, ennustab tööotsimise enesetõhusust ja tööhõive staatust, mis tähendab, et tuleviku tööalane mina mõjutab positiivselt tööturule sisenejate tööotsimise õnnestumist (Guan et al., 2014). Tuleviku tööalane mina ja inimese karjääriga kohanemisvõime võivad olla tähtsad, et ette näha neid probleeme, millega võivad kohtuda tööturule sisenejad tööotsimise protsessis (Guan et al., 2014).

1.3 Karjääriteenused koolis

Kaasaegne koolisüsteem eeldab õpilastelt juba varakult karjäärivalikute tegemist: huviringide ja õppesuundade valimine ja nendes osalemine, põhikooli- ja gümnaasiumijärgsed valikud. Selleks, et õpilased saaksid informatsiooni ja nõu erinevate õppimise ja elukutse alaste valikute kohta ning omaksid eneseanalüüsi oskusi, tagatakse neile karjääriteenuseid (Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011). "Karjääriteenus on teenus, mida inimene saab oma karjääri planeerimisel kasutada: karjääriõpe, karjääriinfo vahendamine ja karjäärinõustamine" (Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011, lk 161), kus karjääriõppe alla kuulub kõik teoreetiline ja praktiline õpe, milles õpilane arendab teadlikkust iseendast ja oma võimalustest, omandab teadmisi töömaailmast, elukutsetest ja õppimisvõimalustest ning mille käigus keskendub karjääri kujundamise pädevuste arendamisele (Karjääriõpe, s.a.). Karjääriõpe "kujundab hoiaku, mis soodustab tänapäevasesse töömaailma astumist, iseseisvate ja teadlike karjääriotsuste tegemist ning valmisolekut elukestvaks õppeks" (Kreegimäe, 2011, lk 6).

Karjääriteenuseid võib pakkuda nii individuaalselt kui gruppis, nii koolides kui karjääriteenuseid pakutavate organisatsioonide ruumides, nii näost-näku kui ka elektroonselt nagu näiteks e-posti, telefoni, Skype, sotsiaalmeedia kanali kaudu (Õppe- ja karjäärinõustamise..., s.a.).

Karjääriteenuste ülesanne on pakkuda tuge otsusele jõudmisel, mitte aga mõjutada noorte haridusvalikuid riigi ja majanduse kasuks (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017). Õpilastele suunatud karjääriteenuste hulka kuuluvad karjääriinfo ja info huviharidusest vahendamine, karjääripäevade- ja ürituste korraldamine, karjääriteemaliste koolituste korraldamine, grupi- ja individuaalne karjäärinõustamine, ettevõtete külastuste läbiviimine, õpilaste juhendamine enesehindamisel, õpilaste aitamine karjääriplaanide koostamisel (Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011).

Kuigi koolid on karjääriteenuste korraldamise suhtes autonoomsed ja vabad valima tegevuste sisu ja mahtu, on nad kohustatud teavitada õpilasi edasiõppimisvõimalustest ja tööturu üldistest suundumustest ning tagama karjääriteenused, mille hulka kuuluvad karjääriõpetus, -info ja -nõustamine, kättesaadavuse (Gümnaasiumi riiklik..., 2011). Lisaks reguleerib karjääriõpet koolis põhikooli ja gümnaasiumiseadus (2010), mille järgi on gümnaasiumi ülesandeks luua tingimused, et õpilased leiaksid endale huvi- ja võimetekohase tegevusvaldkonna ning omandaksid teadmised, oskused ja väärtushoiakud, mis võimaldavad jätkata tõrgeteta õpiteed kõrgkoolis või kutseõppeasutuses. Üheks võimaluseks, mis toetab selle ülesande täitmist, on gümnaasiumi riikliku õppekava järgi (2011) näiteks karjääriõpetuse valikkursus. Viimasel ajal püütakse aina enam integreerida karjääriõpet õppetegevusse ning ettevõtete, vanemate ja vilistlaste kaasamine karjääriõppe korraldamisesse on muutunud lihtsamaks (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017).

Lisaks koolis korraldatavale karjääriõppele pakuvad karjääriteenuseid organisatsioonid väljastpoolt kooli: aastani 2018 tegelesid noortele suunatud karjäärinõustamis- ja karjääriinfo vahendamise teenusega maakondlikud Rajaleidja keskused ning alates 1. jaanuarist 2019 koondusid noortele suunatud karjääriteenused Töötukassasse (Rajaleidja keskused osutavad..., 2018).

Karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi analüüsist selgus, et kuigi 63% küsitlusele vastanud koolide direktoritest ja õppealajuhatajatest leiavad, et nende koolis on võimalik pakkuda karjääriõpet vajalikus mahus ja kvaliteedis ja viimastel aastatel karjääriõppe korraldamise osas on koolide väljavaated avardunud, leidis 40% küsitlusele vastanud õpilastest, et nende koolis ei räägita karjääriplaneerimisest ja sellega seoses valikute tegemisest piisavalt või üldse (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017). Lisaks sellele näitasid karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi analüüsi tulemused, et ligikaudu viiendik karjääriõppega korraldamisega seotud spetsialiste oma koolis hindab enda selleks vajalikke teadmisi ja oskusi pigem või täiesti ebapiisavaks (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017).

Tänapäeval räägitakse mitte ainult karjääriteenustest, mida nimetati eespool, vaid ka karjääriga seotud keskkonnast (*career-related environment*) – praktika baasil põhinev, mis pakub õpilastel reaalseid elu- ja töökogemusi; dialoogil põhinev, kui õpilased saavad reflekteerida oma kogemuste üle ning sõnastada tegevusi oma karjääri kontekstis ja uuringule põhinev, kus õpilased võivad teha valikuid oma õppe ja tulevase karjääri tegevusteks (Kuijpers, 2019; Kuijpers, Meijers, & Gundy, 2011). Karjääriga seotud keskkond ergutab õpilasi kasutama karjäärijuhtimise pädevusi rohkem kui praegused karjääriõpet toetavad tegevused nagu karjääriplaani koostamine, testid, karjäärinõustajate soovitusel ning need tegevused on lisaks reaalse kogemuse saamisele võimalus reflekteerida enda kogemuste üle ja arendada oma karjäärilugu (Kuijpers, 2019). Ka Eestis läbiviidud uuringus koolis karjääriõppega tegelevad spetsialistid hindasid kõrgelt õpilastega ettevõtete külastamist, kuna see pakub võimaluse näha reaalse töökeskkonda (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017).

Lisaks karjääriteenuste kättesaadavusele, on tähtis õpilaste refleksioon saadud karjäärialaste kogemuste üle. Kutsekoolides läbiviidud uuring, mis oli tehtud õpilaste seas vanuses 12-19, näitas, et karjääriõpe koolides kus toimub dialoog õpilastega konkreetsete kogemuste üle ja mis on suunatud tulevikule, aitas kaasa karjäärijuhtimispädevuste arendamisele õpilastel ning ilma dialoogita karjäärialased tegevused, meetodid ja instrumendid aitasid vähem kaasa karjäärijuhtimise pädevuste omandamisele (Kuijpers, Meijers, & Gundy, 2011).

Selleks, et välja selgitada abiturientide kirjeldused oma mina ja tuleviku tööalase mina ning karjäärialaste kogemuste mõju kohta oma mina arengule, püstitakse käesolevas uurimistöös neli uurimisküsimust:

1. Kuidas abiturientid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks mina?
2. Kuidas abiturientid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks tuleviku tööalast mina?
3. Millised on abiturientide karjäärialased kogemused koolis?
4. Kuidas on karjäärialased kogemused mõjutanud abiturientide arvates nende mina arengut?

2. Metoodika

Lähtuvalt uurimistöö eesmärkidest, milleks oli välja selgitada abiturientide kirjeldused (1) oma mina ja tuleviku tööalase mina ning (2) karjäärialaste kogemuste mõju kohta oma mina arengule, oli valitud kvalitatiivne uurimisviis, kuna töös keskenduti inimese seesmistele

nähtustele nagu tähendused, arvamused ja elukogemused ja uurimuse funktsioon täitus indiviidi tasandil (Õunapuu, 2014) ning uurimuse lähtekohaks oli tegeliku elu kirjeldamine (Hirsjärvi et al., 2005). Samuti sobis just kvalitatiivne viis ja selle induktiivne ehk üksikult üldisele strateegia (Õunapuu, 2014) käesoleva töö uurimisküsimustele vastamiseks ja andmete tõlgendamiseks.

Metoodika peatükk koosneb kolmest osast: esimeses osas kirjeldatakse valimit, teine osa keskendub andmekogumisele ja mõõtevahendile, kolmas osa kirjeldab andmeanalüüsi.

2.1 Valim

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks moodustati valimit eesmärgipäraselt Tartu linna gümnaasiumide abiturientidest. 2019. aasta andmetel, siis kui koguti andmeid, tegutses Tartus kümme gümnaasiumiharidust pakutavat kooli (Koolid üldkeskhariduse omandamiseks, s.a.). Kaks kooli olid hariduslike erivajadustega õpilastele mõeldud gümnaasiumid ning üks oli täiskasvanute gümnaasium. Selleks, et mitte arvestada nende gümnaasiumide eripäradega, jäeti neid valimist välja, ning valimi moodustamiseks võeti alguses ühendust Tartu seitsme gümnaasiumiga. Uurimuses oli valmis osalema neli gümnaasiumi, nii et valimit moodustati Tartu neljas gümnaasiumis õppivatest abiturientidest.

Uuritavate leidmiseks kasutati mugavusvalimit, mis tähendab, et liikmeid kaasati nii-öelda mugavalt, lähtudes lihtsa kättesaadavuse ja koostöövalmiduse põhimõttest (Õunapuu, 2014). Alguses võeti gümnaasiumide karjäärikoordinaatoritega e-posti teel ühendust, kirjeldati magistritöö eesmärki ning selgitati, et on vajalik leida individuaalseteks intervjuudeks igast gümnaasiumist kolm-neli 12. klassi õpilast, soovitavalt võrdselt poiste ja tüdrukute arvu, kes on nõus vabatahtlikult uurimistöös osalema. Kahes koolis leidsid vabatahtlikke intervjuueeritavaid kooli esindajad, ning kahes koolis tegi intervjuuerija uurimuse ja intervjuu protseduuri tutvustuse klassi ees ning peale seda tekkis huvilisi, kes intervjuudes osalesid.

Kokku osales uurimistöös 15 abiturienti Tartu linna neljast erinevast gümnaasiumist (koolid ei olnud esindatud võrdselt ning käesoleva uurimistöö raames ei olnud see oluline), nendest seitse neidu ja kaheksa noormeest, vanuses 18-20 aastat. Rahvusest olid esindatud suuremas osas eestlased – 10 intervjuueeritavat, venelasi oli kolm ning kaks õpilast identifitseerisid ennast eesti venelaseks.

2.2 Andmekogumine ja mõõtevahend

Õpilaste kirjeldused oma mina ja tuleviku tööalase mina kohta on isiklik teema, seepärast sobis andmete kogumiseks intervjuu, mis võimaldas “uurimisega jõuda varjatumatesse valdkondadesse, uurida tundlikke ja delikaatseid teemasid” (Õunapuu, 2014, lk 170). Eri intervjuude liikidest valiti poolstruktureeritud intervjuu, mis annab uurijale võimaluse lähtuda intervjuuerimisel situatsioonist, olla avatud ja paindlik ning vajadusel anda selgitusi ja lisada täpsustavaid küsimusi (Õunapuu, 2014), samuti see on individuaalne, et intervjuueritaval oleks võimalik vastata küsimustele privaatselt ja oma tempos (Lepik et al., 2014).

Intervjuukava (Lisa 1) oli koostatud lähtuvalt uurimuse eesmärgist ja uurimisküsimustest ning tuginedes Higgins'i (1987) mina-lahknevuse teooriale, mille järgi vaadeldakse minakäsitust läbi kolme aspekti – tegelik mina, peaks mina ja ideaalne mina. Intervjuu koosnes kolmest plokist: (1) sissejuhatavatest küsimustest, mille eesmärgiks oli soojendada intervjuueritavaid, avada vestluseks ning saada taustaandmeid nende arvamusest karjääri kohta, enesetundmise ja karjääri seose kohta ning nende endi tuleviku karjääri kohta; (2) põhiosa küsimustest, mille abil koguti andmeid uurimisküsimustele vastamiseks ning (3) intervjuu lõpetavatest küsimustest, mis võimaldasid intervjuueritavatel lisada informatsiooni teema kohta ning võtta intervjuu kokku andes intervjuule tagasiside ja analüüsides enda tundeid intervjuu käiku kohta.

Põhiosa küsimused jagunesid omakorda nelja ossa: (1) õpilase mina kolm aspekti: tegelik, peaks ja ideaalne mina; (2) õpilase tuleviku tööalase mina kolm aspekti: tegelik, peaks ja ideaalne mina; (3) õpilase karjäärialased kogemused koolis ja (4) koolis saadud karjäärialaste kogemuste mõju õpilase minale.

Veebruaris 2019 tehti prooviintervjuu, mille eesmärgiks oli katsetada intervjuu küsimusi ja teha kindlaks ligikaudse intervjuu kestvuse. Tähtis oli samuti magistratöö autoril intervjuuerija rollis intervjuud harjutada ning analüüsida, et tunnetada protsessi tervikuna ja ära hoida edaspidi andmete kogumisel tüüpilisemaid vigu ja probleeme (Lepik et al., 2014).

Prooviintervjuu toimus valimi esindajaga, seda salvestati ja analüüsiti ning peale selle muudeti intervjuukavas küsimuste järjekorda. Sisuliselt muudeti järgmised küsimused: *Kuidas on Sinu arvates seotud enesetundmine ja karjäär?* asendati küsimusega *Mida Sa arvad, kas inimesel on vaja ennast tunda, et kavandada oma karjääri? Kui jah, siis miks?* *Põhjenda, palun ning Kirjelda ennast seoses tulevase tööga* asendati küsimusega *Kirjelda ennast seoses tulevase tööga? Milline Sa oled?* ning lisati veel kaks küsimust: *Kirjelda, milline Sa tahaksid olla seoses tulevase tööga?* ja *Kirjelda, milline Sa peaksid olema seoses tulevase tööga?*

Samuti oli prooviintervjuu näidanud, kui oluline on luua intervjuerijal kontakti intervjueritavaga: olla rahulik, positiivse suhtumisega, esitada küsimusi mitte ründavalt ja eelarvamusteta, näidata kehahoiakuga avatust ja sõbralikkust. Prooviintervjuu alguses andis intervjuerija vastajale intervjuukava ette tutvustamiseks sellel eesmärgil, et luua kontakti ja usaldusliku õhkkonda. Intervjueritav tõi välja tagasisides, et küsimuste üle vaatamine aitas tal oma mõtteid paremini sõnastada ning tegelikult oli see positiivne, samas ta ütles, et kui ta ei oleks neid küsimusi näinud, siis võtaks tal rohkem aega küsimustele vastamiseks.

Intervjuerija arvates mõjutas küsimuste ette näitamine intervjuu käiku pigem negatiivselt, kuna, esiteks, hakkas intervjueritav täpsustama küsimuste sisu enne intervjuu algust, ning, teiseks, tundus intervjuu ebaloomulik. Järgmistel intervjuudel otsustati intervjuukava ette mitte näidata.

Kuna peale prooviintervjuud ei olnud intervjuukavas suuri sisulisi muutusi kasutati prooviintervjuus osaleja nõusolekul tema vastuseid uurimistöös.

Andmete kogumine toimus märtsis 2019. Intervjuusid korraldati koolides kokkulepitud päevadel ja aegadel. Kõik intervjuud viidi läbi privaatsetes ruumides, kus olid ainult uurimistöö autor ja intervjueritav. Enne intervjuerimist tehti intervjueritavatele ülevaade magistr töö eesmärgist ja uurimisküsimustest, intervjuu protseduuri kohta, räägiti intervjueritavate õigustest, näiteks, võimalusest loobuda vastamisest või katkestada soovi korral intervjuud (Lepik et al., 2014) ning intervjuude konfidentsiaalsusest.

Kõik intervjuud toimusid eesti keeles, mõnikord vajadusel täpsustas uurija küsimusi vene keeles või tõlkis mõnda sõna ning lubas vastata intervjueritavatel samuti vene keeles. Iga intervjueritav andis nõusoleku intervjuu lindistamiseks nii suuliselt kui täites nõusolekulehe, kuhu pani kirja ka taustaandmeid ja soovi korral elektroonse aadressi, et saada isiklikult uurimistulemusi (Lisa 2). Nõusolekulehti tõmbasid intervjueritavad endale loosiga, kuna see sisaldas intervjueritava koodi. Koode kasutati selleks et maksimaalselt tagada õpilastele anonüümsust ning et ei oleks võimalik identifitseerida intervjuu järjekorra või muu sellise info alusel intervjueritava ja tema öeldu. See tähendab, et kõik intervjueritavad on saanud oma koodi juhuslikult – Õ1, Õ2, Õ3 ja nii edasi ning nad ei ole seotud ühtegi uurimistöös osalenud kooliga ning intervjuule tulnud õpilase järjekorraga.

Intervjuu on üks paindlikumatest andmete kogumise meetodiks, mis annab võimaluse andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Hirsjärvi et al., 2005), seepärast kasutas intervjuerija intervjuude läbiviimise käigus aktiivset kuulamist ning esitas ka lisaküsimusi nagu näiteks *Kas soovid lisada veel midagi?* ning pidevalt andis võimaluse täiendada vastuseid.

Intervjuude keskmine pikkus oli 18 minutit, kõige pikem intervjuu kestis 29 minutit 12 sekundit ja kõige lühem intervjuu – 9 minutit 59 sekundit. Hirsjärvi jt (2005) kirjutavad, et “uurimuslikul eesmärgil ei tasu pooletunnist intervjuud tegema hakatagi”, kuna selle läbiviimine ja ettevalmistamine on ajamahukas ning kui intervjuu on lühike, siis tasub mõelda teisele andmekogumismeetodile. Käesoleva magistritöö eesmärgi saavutamiseks sobis intervjuerimine töö autori arvamusel kõige paremini, et välja selgitada noorukiealiste arvamusid ning seisukohti ning tähtis oli olla uuritavatega pidevas ja otseses kontaktis, et nad endast räägiks ja ennast analüüsiks. Kui õpilased kirjeldaksid oma mina kolme mina aspekti lõikes kirjalikult, siis ei oleks võimalust vastuseid üle täpsustada ning täiendada, seepärast ei näinud uurija põhjust andmekogumismeetodit muuta.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimise esimeseks etapiks oli intervjuude transkribeerimine. Kõik intervjuud transkribeeriti kasutades Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudis väljatöötatud kõnetuvastuse tehnoloogiat (Veebipõhine kõnetuvastus, 2011). Kõik automaatselt transkribeeritud tekstid olid mitu korda läbiloetud ning vajadusel täiendatud ja parandatud, tekstist oli kõrvaldatud kõik andmed, mis võiksid identifitseerida uuritavaid, näiteks nimesid, info, mis viitab kooli eripärale. Kokku saadi 85 lehekülge transkribeeritud teksti (kirjatüübi Times New Roman, tähesuuruse 12 ning reavahega 1,5).

Andmete analüüsiks valiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi. Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul koondatakse sarnase tähenduse tekstiosad kategooriate alla (Laherand, 2010), induktiivne sisuanalüüs annab võimaluse uurimuses osalejate maailma mõista ja nende tõlgendusi näha (Kalmus, Masso, & Linno, 2015).

Kõigepealt loeti kõik intervjuud mitu korda läbi ning seejärel uurimisküsimuste kaupa hakati otsima tähenduslikke üksusi, millele anti koode. Andmeid kodeeriti kaks korda mitmekuuse ajavahemikuga: alguses kasutas uurimuse autor kodeerimiseks QCAmap kvalitatiivse andmeanalüüsi programmi, kuid hiljem otsustas töö autor kodeerida ning moodustada kategooriaid käsitsi, kuna see lähenemine tundus visuaalselt mugavam. Selline lähenemine tõstis ka uurimistöö valiidsuse, kuna nii programmis kui käsitsi leitud koodid olid sarnased ning korduv kodeerimine andis võimaluse näha andmeid värske pilguga. Samuti kaaskodeerija, kelleks osutus autori kursusekaaslane ja kes vaatas üle ühe intervjuu ning leidis ühele uurimisküsimusele tähenduslikke üksusi, toetas leitud koode, erinevus seisnes sõnastuses. Lisaks korduvale kodeerimisele ja kaaskodeerija abile, kasutati uurimustöö valiidsuse tõstmiseks andmete kodeerimisel ja kategoriseerimisel memo ehk pandi kirja kõik

andmete analüüsi protsessis tekkinud mõtteid, oletusi ja tõlgendusi (Kalmus, Masso & Linno, 2015), väljavõte memost on esitatud lisas 3.

Tähenduslikest üksustest tekkisid koodid ja nendest ala- ja peakategooriad, millest koostati tabeli (näide on toodud lisas 4), mida hiljem kasutati lõplike peakategooriate moodustamiseks (näide on toodud lisas 5). Tabelites 1 ja 2 on esitatud näited kodeerimise ja kategoriseerimise protsessist.

Tabel 1. Kolmanda uurimisküsimuse kodeerimise näide

Tähenduslikud üksused	Koodid
koolis käis meil karjäärinõustamine et meil koolis kaks korda käis inimene karjääri abiline... kui ma vestlesin selle karjääripetsialistiga ... karjäärinõustamine võimalik koolis ma käisin karjäärinõustamises ma olen vist kaks korda käinud karjäärinõustamises	karjäärinõustamine
vaid olid kutsutud inimesed kes rääkisid meile midagi huvitavat (...) midagi sellist mis aitas meid valmistuda tulevikuks palju on käinud niisuguseid reklaami inimesi kes tutvustab kas siis mingit kindlat eriala aeg ajalt käib koolis keegi mingit kindlat eriala tutvustamas kuhu kas õppimia minna või tööle minna uurimustöö raames käisid ka mingid erinevate erialade inimesed meile tutvustamas neid erialasid rääkimas hästi paljud inimesed on käinud rääkimas hästi palju ettevõtjaid rääkinud kutsusin kooli inimesi rääkima erinevatest karjääri valdkondadest meditsiinitudengid kes on rääginud meile haigustest	karjääriteemalised esinemised

Tabel 2. Kolmanda uurimisküsimuse kategoriseerimise näide

Koodid	Peakategooriad
karjäärinõustamine vestlus õppenõustajaga arenguestlus vestlus aineõpetajaga	individuealsed vestlused
karjääriteemalised esinemised karjääriteemalised seminarid õppesuuna/õppemooduli kaudu karjäärilased grupitegevused toimusid, kuid nendest väga ei mäletata: karjääriinfo loeng kooliväliselt organisatsioonilt karjäärialane grupinõustamine kooliväliselt organisatsioonilt	grupitegevused

3. Tulemused

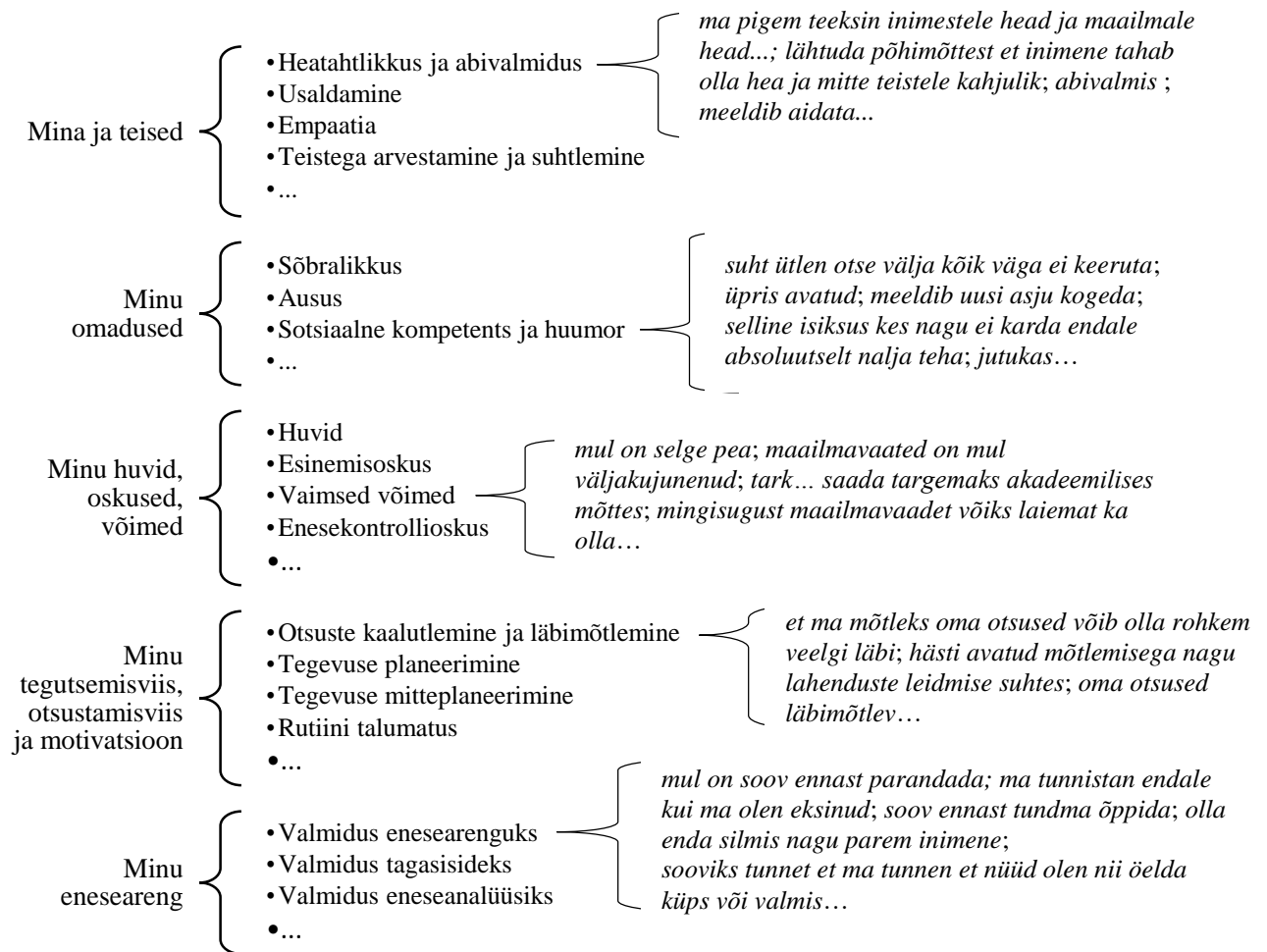
Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada abiturientide kirjeldused (1) oma mina ja tuleviku töölase mina kohta ning (2) karjäärialaste kogemuste mõju kohta oma mina arengule.

Tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa, mille juures tuuakse välja tekkinud peakategooriad, alakategooriad ning intervjueeritavate tsitaadid. Esimese ja teise uurimisküsimuse puhul kõikide tsitaatide taga sulgudes on kirjas lisaks vastanud abiturientide koodile ka mina aspekt, millega seoses on tsitaat välja toodud, kus TM on tegelik mina, PM – peaks mina ja IM – ideaalne mina ning TTT – tegelik tuleviku töölane mina, PTT – peaks tuleviku töölane mina, ITT – ideaalne tuleviku töölane mina.

3.1 Kuidas abituriendid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks mina?

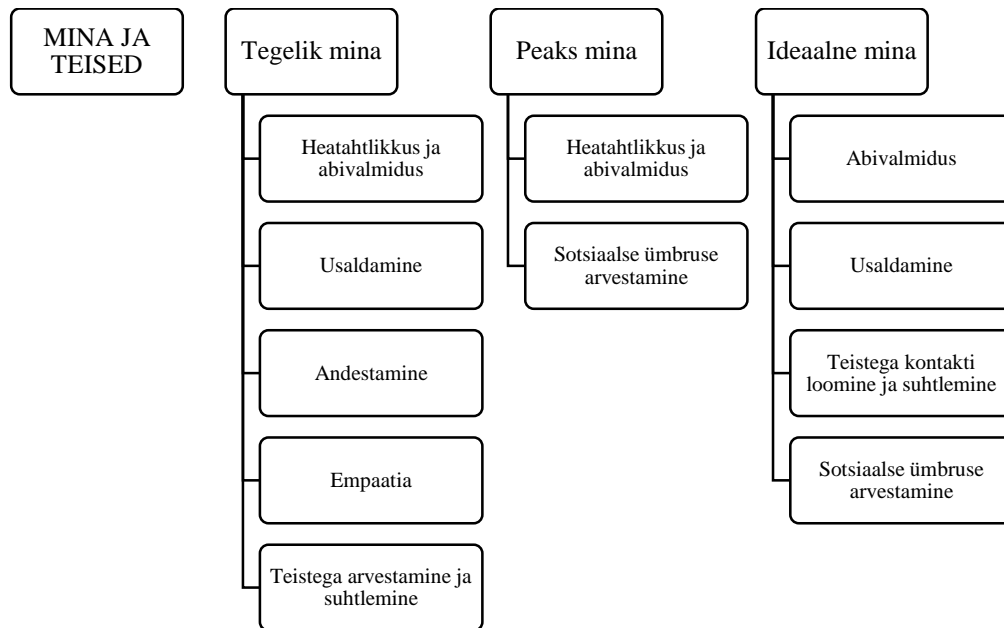
Mina-lahknevuse teooria järgi (Higgins, 1987) tähendab tegelik mina inimese ettekujutust tunnustest, mida ta usub tal tegelikult on; ettekujutus omadustest, mida inimene enda arvates peaks omama moodustab peaks mina ning ettekujutus omadustest, mida inimene tahaks ideaalis omada moodustab ideaalse mina. Selleks, et käesolevas uurimistöös selgitada välja, kuidas abituriendid kirjeldavad oma mina, küsiti nende käest järgmised küsimused: *Kirjelda, milline sa tegelikult oled? Kirjelda, milline sa tahaksid olla? Kirjelda, milline sa peaksid olema?*

Abiturientide enda tegeliku, peaks ja ideaalse mina kirjeldustest kujunesid andmete analüüsimisel viis peakategooriat: mina ja teised; minu omadused; minu huvid, oskused, võimed; minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon ning minu eneseareng. Lisaks nendele peakategooriatele näitasid tulemused, et erinevad mina aspektid kattusid. Näited peakategooriatest, koodidest ja tähenduslikest üksustest on välja toodud joonisel 1.

Joonis 1. Esimese uurimisküsimuse peakategooriad koos näidetega tähenduslikest üksustest ja koodidest.

Mina ja teised. Käesolev peakategooria kujunes vastustest, kus abituriendid rõhutasid enda suhtumist teistesse, prosotsiaalset käitumist, suhtlemist teistega. Intervjueeritavad kirjeldasid oma mina kolme aspekti seoses teistega sarnaste alakategooriate lõikes, kuid esines ka erinevusi. Joonisel 2 on näha, millised alakategooriad käesoleva peakategooria kolme mina aspekti lõikes analüüsi tulemusena nähtusid.

Joonis 2. Esimese uurimisküsimuse peakategooria *mina ja teised* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Omadus, mis esines kõiki kolme mina aspekti juures oli abivalmidus:

Mulle meeldib aidata, lihtsalt nagu see mulle meeldib, see tunne, mis ma peale seda saan, kui ma olen kedagi aidanud (Õ10, TM).

Kui küsitakse, siis ma ei lähe lihtsalt niisama ära, vaid ma ikkagi räägin, kui mind küsitakse (Õ11, TM).

Ma pean olema siis sõbralik, inimlik ja abivalmis (Õ7, PM).

Jällegi tahaksin olla siis jällegi abivalmis (Õ7, IM).

Olulisel kohal oli kõiki kolme mina aspekti juures teistega arvestamine, kuid siin esines erinevusi. Kirjeldades omadusi, mida abiturientid usuvad neil tegelikult on/olevat, mainisid nad teistega arvestamist seoses suhtlemise ja meeskonnatöoga, peaks ja ideaalse mina kirjeldused viitasid sotsiaalse ümbruse arvestamisele ning ideaalse mina puhul tuli välja ka teistega kontakti loomise tähtsus:

Kui inimesed mulle meeldivad, mul ei teki probleemi sellega, et töötada ühiskonnas (Õ1, TM).

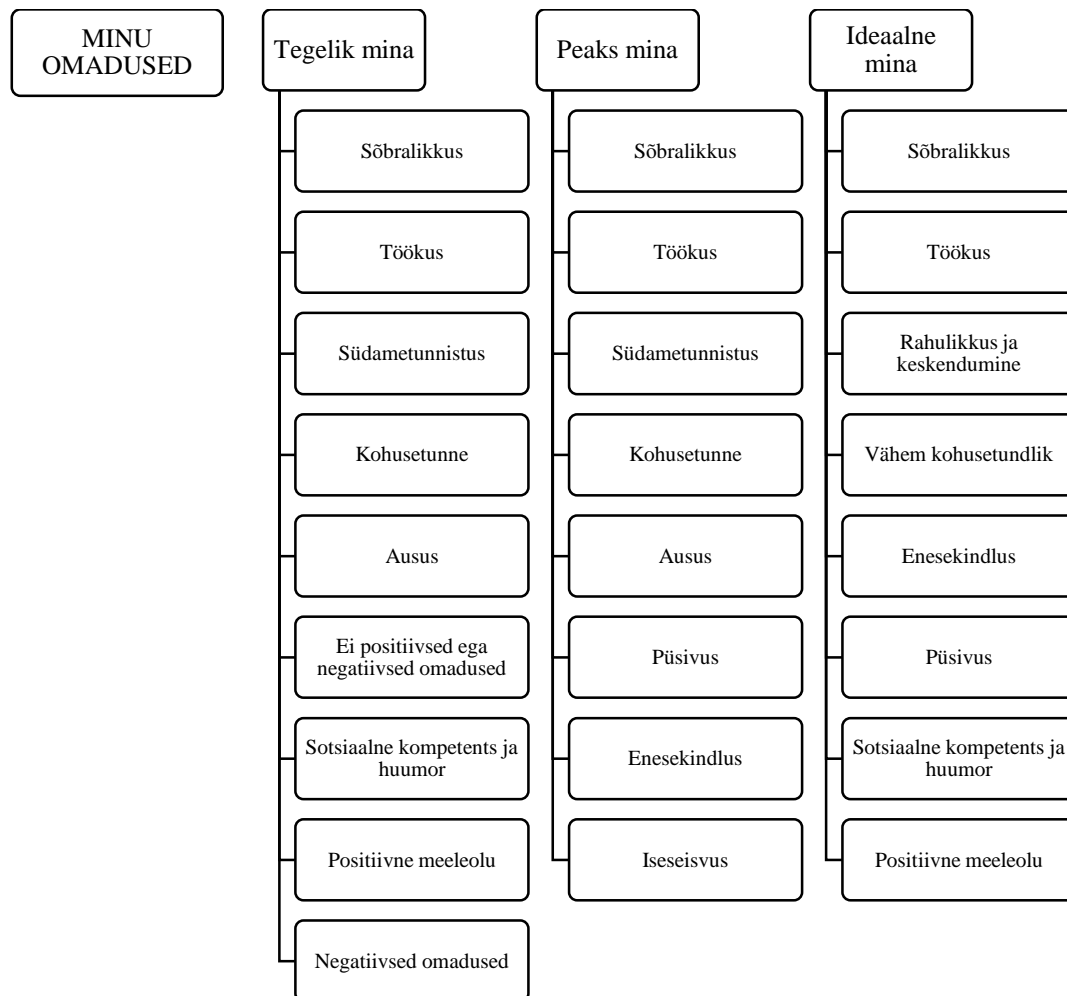
Armastan teiste inimestega suhelda (Õ2, TM).

Riigi seisukohalt, et suudaks Eestit edasi arendada ja oleks riigi jaoks selles mõttes kasulik (Õ16, PM).

Mmm... paindlikum ma arvan... jah paindlikum (Õ8, IM).

Ma tahaksin veel, et uute inimestega vabalt nagu tutvuda ja saada paremini hakkama (Õ1, IM).

Minu omadused. Sellesse kategooriasse kuulusid abiturientide isikuomaduste ja emotsionaalsuse kirjeldused. Joonisel 3 on välja toodud, millised alakategooriaid tekkisid kolme mina aspekti lõikes.

Joonis 3. Esimese uurimisküsimuse peakategooria *minu omadused* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Sõbralikkus ja töökus esinesid omadustena kõiki kolme mina aspekti juures.

Omadused mida abiturientid kirjeldavad, et neil tegelikult on ja mis neil peaksid nende arvates olema on seotud eetikaga – ausus, südametunnistus, kohusetunne. Nii tegelikku kui ideaalse mina aspektide lõikes esines abiturientide kirjeldustes sotsiaalse kompetentsuse ja huumoriga seotud omadusi nagu otsekoheusus, avatus, huumorimeel, konkreetsus, tähelepanelikkus ning emotsionaalne aspekt nagu positiivse meeleolu:

Selline isiksus, kes nagu ei karda endale absoluutselt nalja teha (Õ15, TM).

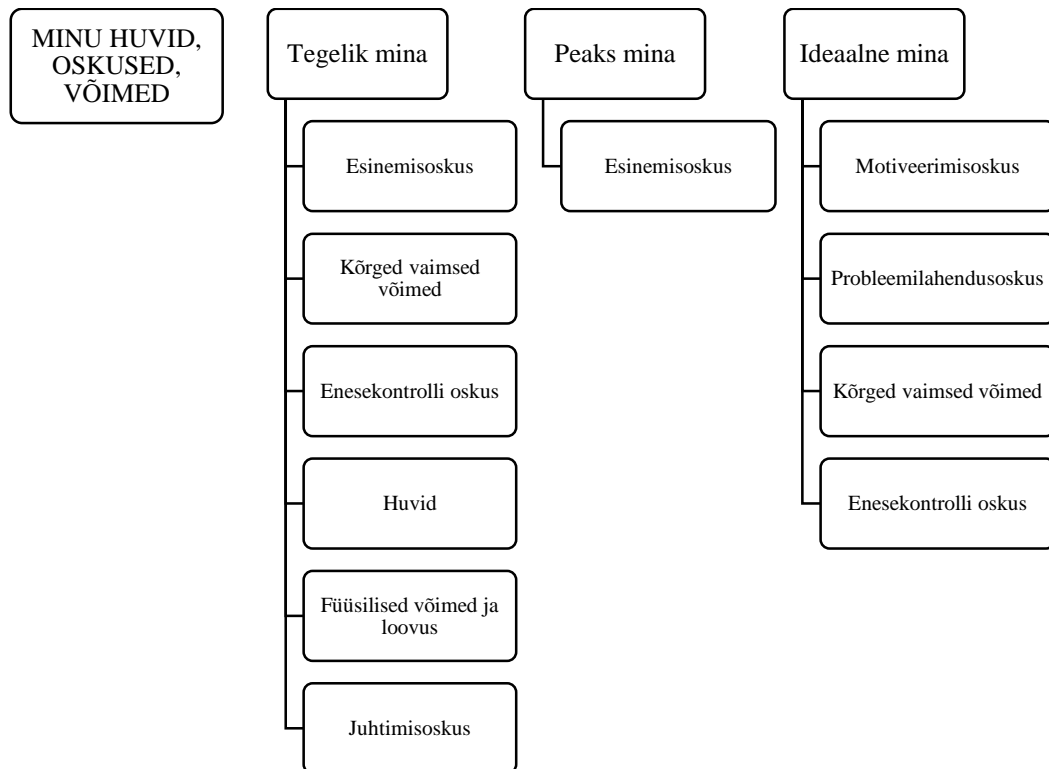
Kui ma alguses aru ei saa või mul on üks arvamus situatsioonist, siis see võib muutuda kui avanevad teisi vaatenurki (Õ14, TM).

Siis ma tahaksin olla ka sõbralik, huumorimeelne (Õ7, IM).

Enesekindlus ja püsivus on karakteristikud, mis esinesid nii peaks kui ideaalse mina puhul; peaks mina aspekti juures nimetasid abiturientid veel iseseisvuse ning ideaalse mina eripäraks võrreldes teiste mina aspektidega oli omadustena välja toodud keskendumine ja rahulikkus.

Ainult tegelikku mina kirjelduses kasutasid abiturientid kirjeldustes negatiivseid omadusi, näiteks laiskuse ja ebakindluse, ning omadusi, mis ei olnud ei positiivsed ega negatiivsed või kui näiteks ei osanud ennast määratleda.

Minu huvid, oskused, võimed. See kategooria kujunes õpilaste vastustest, kus nad kirjeldasid ennast seoses enda huvide, vaimsete võimete ja oskustega (joonis 4).

Joonis 4. Esimese uurimisküsimuse peakategooria *minu huvid, oskused, võimed* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Analüüsist selgus, et kõigi kolme mina aspekti juures kirjeldasid abiturientid olemasolevaid või vajalikke oskusi, vaimseid võimeid mainiti tegeliku ja ideaalse mina kirjeldustes ning huve – ainult tegeliku mina kirjeldustes.

Esinemisoskusest rääkisid abiturientid nii tegeliku kui peaks mina kirjeldustes ning enesekontrolli oskusest - tegeliku ja ideaalse mina kirjeldustes:

Proovin paremini tööd teha ka enda viha piiramisega ja kuidas sellega toime tulla, sihukesed tugevad emotsioonid on sagedased (Õ13, TM).

Ma tahaksin olla võimeline ennast erinevates olukordades teistmoodi esitama, sest vahet ei ole, kas ma olen sõpradega või uute inimestega, või kusagil täiesti suvalises kohas, on mul teatud mustrid, mis ei käi olukordadega kokku (Õ15, IM).

Ideeaalse mina kirjeldustes võrreldes teiste mina aspektidega olid välja toodud motiveerimisoskus ja probleemilahendusoskus:

Et kuidas leida inimestes seda sisemist motivatsiooni, et nad hakkaks ise midagi tegema, et see on üks asi, mis minu arvates, nagu niisugune oskus mis mul võiks olla, tahaks, et oleks (Õ15, IM).

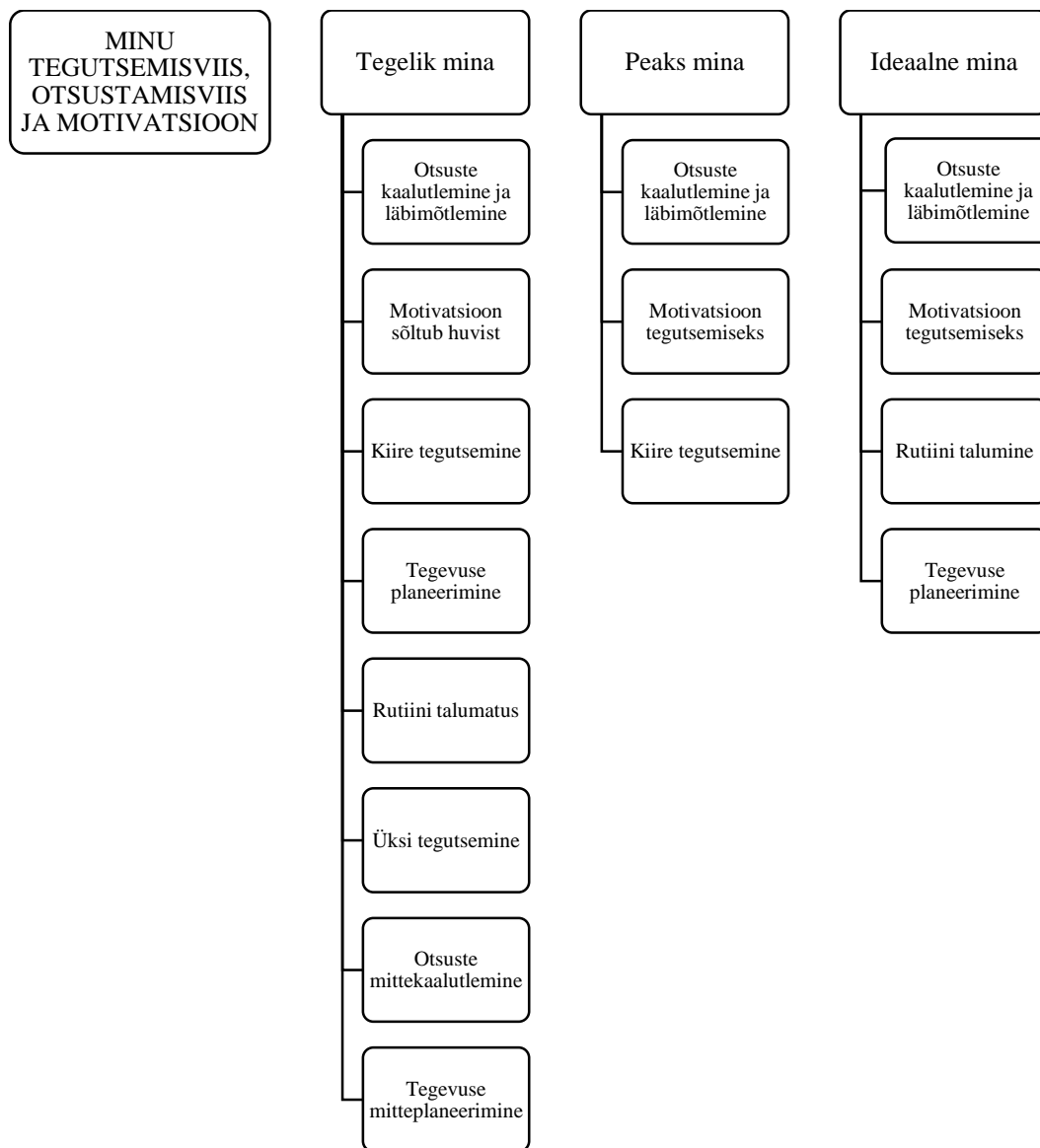
Ainult tegeliku mina aspekti juures oli toodud kirjeldustes füüsilised võimed ja loovus.

Minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon. Rääkides enda tegelikust, peaks ja ideaalsest minast õpilased kirjeldasid protsessi, kuidas nad teevad valikuid, õpivad ja töötavad, otsustavad ning mis neid motiveerib või mitte. Joonisel 5 on näha, et kõigi kolme mina aspekti lõikes oli mainitud otsuste kaalutlemise ja läbimõtle misega seotud kirjeldused oma mina kohta:

Mõnikord ma võib olla teen otsuseid liiga kiiresti (Õ1, TM).

Ma arvan, et need kriteeriumid ei ole päris ette pandud, milline inimene peaks olema, aga kindlasti ma arvan, et ongi vastutustundlik ja oma otsused läbi mõtlev, ja kindel oma otsustes (Õ4, PM).

Ma tahaks seda võimet, et ma saan rahulikult asju läbi teha ja nagu enda jaoks paremini läbi mõelda (Õ4, IM).

Joonis 5. Esimese uurimisküsimuse peakategooria *minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Samuti kõigis kolme mina aspekti lõikes rääkisid intervjueeritavad motivatsioonist, kuid kui tegeliku mina kirjeldustes esinesid vastused, et abituriendi motivatsioon sõltub huvist tegevuse vastu, siis peaks ja ideaalse mina kirjeldustes peeti motivatsiooni tähtsaks tegevuste läbiviimiseks ja tegutsemiseks:

Võib olla nagu motiveeritum, et kindlam siht oleks silme ees, et oleks teatud eesmärgid, mille poole ma püüdleks tugevamini (Õ13, IM).

Ma tahaksin olla võib-olla natuke rohkem avatud asjadele, natukene suurema motivatsiooniga, et teha asja, käia kohtades (Õ16, IM).

Tegevuse planeerimisest räägiti nii tegeliku kui ideaalse mina kirjeldustes, samuti ka rutiinist, kuid kui tegeliku mina juures esines rutiini talumatus, ehk abituriendid kirjeldasid seda, et neil raske samu asju korduvalt teha, rutiini taluda, et tähtis on mitmekesisus tegevustes, siis ideaalse mina kirjeldustes tuli vastupidi välja soov osata rutiini taluda.

Otsuste mittekaalutlemine ja tegevuse mitteplaneerimine esines ainult tegeliku mina aspektis:

Nagu võtangi päev korraga või nagu rahulikult, et vaadata, mis nüüd tuleb, mis siis on, nii et mitte hakata nagu hästi mingeid oma plaane tekitama või läbi suruma (Õ8, TM).

Minu eneseareng. Intervjuude käigus rääkisid abituriendid soovist ennast parandada, valmidusest ennast analüüsida, võtta vastu tagasisidet ja sellest õppida.

Õpilased ei ole maininud enesearengut kirjeldades tunnuseid ja omadusi, mis neil peaksid nende arvates olema, kuid nii tegeliku kui ideaalse mina kirjeldustes esines valmidus enesearenguks. Tegeliku mina juures sai eristada lisaks valmidusele enesearenguks ka eraldi valmidust tagasisideks ja ideaalse mina kirjeldustes valmidust eneseanalüüsiks ja valikuteks.

Mul on soov nagu ennast parandada ja õppida tundma, ja ma olen väga tänulik, kui keegi annab mulle tagasisidet, mille pealt ma siis saan ennast muuta ja siis kuidagi parandada (Õ3, TM).

Võib-olla rohkem keskenduda enda positiivsetele külgedele kui negatiivsetele, sest ma jään mõnikord sellesse negatiivsesse väga kinni ja see on võib-olla teatud võimalused kinni pannud minu jaoks (Õ13, IM).

Kolme mina aspektid kattuvad. Käesolevas uurimuses kirjeldasid intervjuueeritavad, et nende tegelik ja peaks mina kattuvad, tegelik ja ideaalne mina kattuvad ning peaks ja ideaalne mina kattuvad:

Olen praegu suht rahul iseendaga, selles mõttes, et kes ma ise praegu olen (Õ9).

Ma arvan et selleks, et olla õnnelik, peaksin ma olema niisugune nagu ma eelmises punktis ütlesin...et sihuke milline ise tahad olla (Õ13).

Mulle sobib see, milline ma praegu olen (Õ7).

3.2 Kuidas abituriendid kirjeldavad oma tegelikku, ideaalset ja peaks tuleviku tööalast mina?

Tuleviku tööalase mina kirjelduste väljaselgitamiseks esitati intervjuueeritavatele kolm küsimust: *Kirjelda ennast seoses tulevase tööga, milline sa oled? Kirjelda, milline sa tahaksid olla seoses tulevase tööga? Kirjelda, milline sa peaksid olema seoses tulevase tööga?*

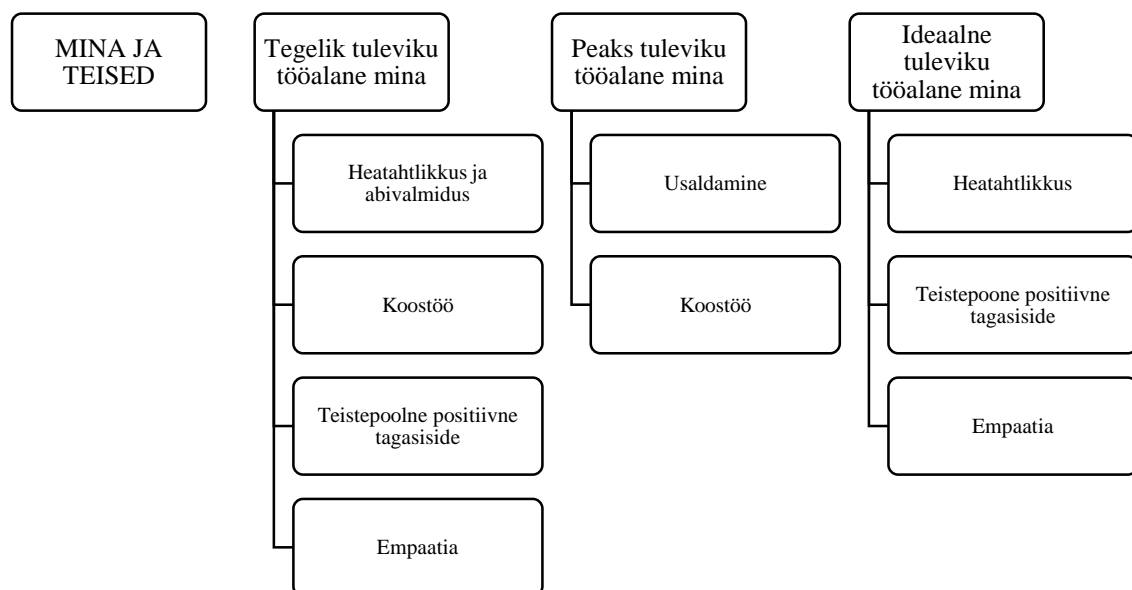
Intervjueeritavate vastustest võis näha, et nendel, kellel olid edasised plaanid peale kooli lõpetamist tehtud, oli enda tuleviku tööalast mina kirjeldada kergem võrreldes nendega, kes ei olnud veel täpsemat ametit valinud:

Ma arvan, et see ongi see, et kuna mul see amet veidi rohkem välja mõeldud, siis on veidi lihtsam nagu lähtuda ametist kui see, kui ma peaks lihtsalt ütlema, mida ma näen ennast tööturul kümne aasta pärast kui ma isegi ei tea, mis ametit ma teen; et noh selles suhtes ma arvan, et see andis kerge eelise vastata, sest sul on mingi kujutluspilt ikkagi olemas (Õ4).

No see kindlasti milline ma peaksin ma arvan, et see sõltub ka sellest, mis ametile ma siis lõpuks maandun... aga mul hetkel ka päris kindlat visiooni ei ole, kellena hakkan tööle ja võib olla ei ole sellist ametit, siis on seda väga raske öelda (Õ16).

Andmete analüüsist selgus, et abiturientide tuleviku tööalase mina kirjeldustest tekkisid esimese uurimisküsimusega sarnased peakategooriad, kuid esines ka erinevusi. Esiteks, intervjueeritavad ei ole rääkinud enda huvidest kirjeldades oma tuleviku tööalase mina kolme mina aspektiga seoses ja seepärast jäeti sõna *huvid* ühest peakategooria nimetusest välja ning tekkis peakategooria *minu oskused ja võimed*. Teiseks, kujunes andmete analüüsi käigus teise uurimisküsimuse puhul kuues peakategooria – *ootused tuleviku töö suhtes*. Nagu ka eelneva uurimisküsimuse tulemustes kirjeldasid uuritavad mina aspekte, mis viitasid sellele, et kolme mina aspektid kattuvad.

Mina ja teised. Joonisel 6 on näha, millised alakategooriad kujunesid käesoleva peakategooria andmete analüüsist.

Joonis 6. Teise uurimisküsimuse peakategooria *mina ja teised* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Tegeliku ja ideaalse tuleviku tööalase mina kirjeldustes oli märgata prosotsiaalse käitumise tähtsust ja omadustena olid välja toodud heatahtlikkus ja empaatia.

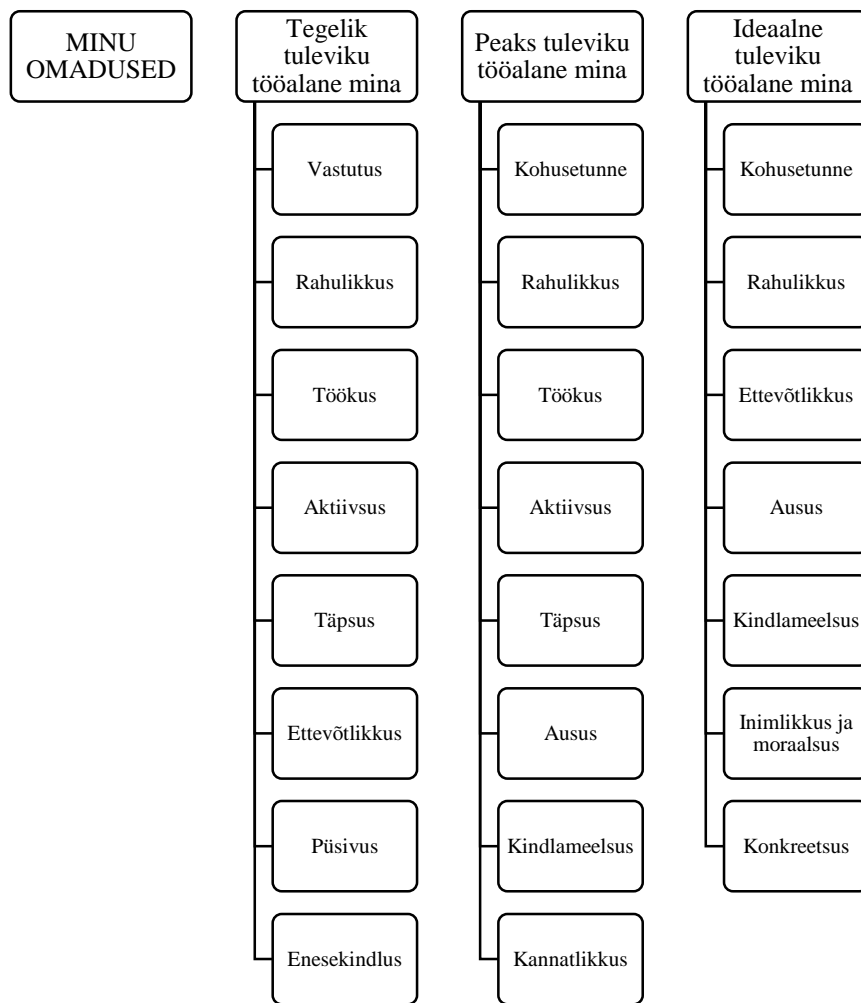
Kui ma võtan endale mingi kolleegi näiteks tööle, olen tema vastu ka aus, vastutulelik ja sõbralik, mõistev (Õ6, TTT).

No ma loodan, et ma säilitan enda sõbraliku suhtumise teistesse (Õ13, ITT).

Teiste poolne positiivne tagasiside alakategooriana tekkis nii tegeliku kui ideaalse tuleviku tööalase mina puhul – esimese puhul mainiti teiste inimeste poolset aktsepteerimist ning teise puhul räägiti teiste poolsest austusest ja tunnustusest. Koostöö kui tähtis ja tööandjale vajalik oskus tööl oli mainitud tegeliku ja peaks tuleviku tööalase mina aspektide juures. Usaldamine kui usaldusväärsus ja konfidentsiaalsus tekkis alakategooriana peaks tuleviku tööalase mina kirjelduste juures:

Kohusetundlik... usaldusväärne, aus, töökas... rohkem vist ei ole...need on... täpne ka... need on olulised, ma arvan (Õ10, PTT).

Minu omadused. Nagu ka mina kirjeldustes kasutasid abituriendid tuleviku tööalase mina kirjeldustes isikuomadusi. Joonisel 7 on kujutatud käesoleva peakategooria alakategooriad.

Joonis 7. Teise uurimisküsimuse peakategooria *minu omadused* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

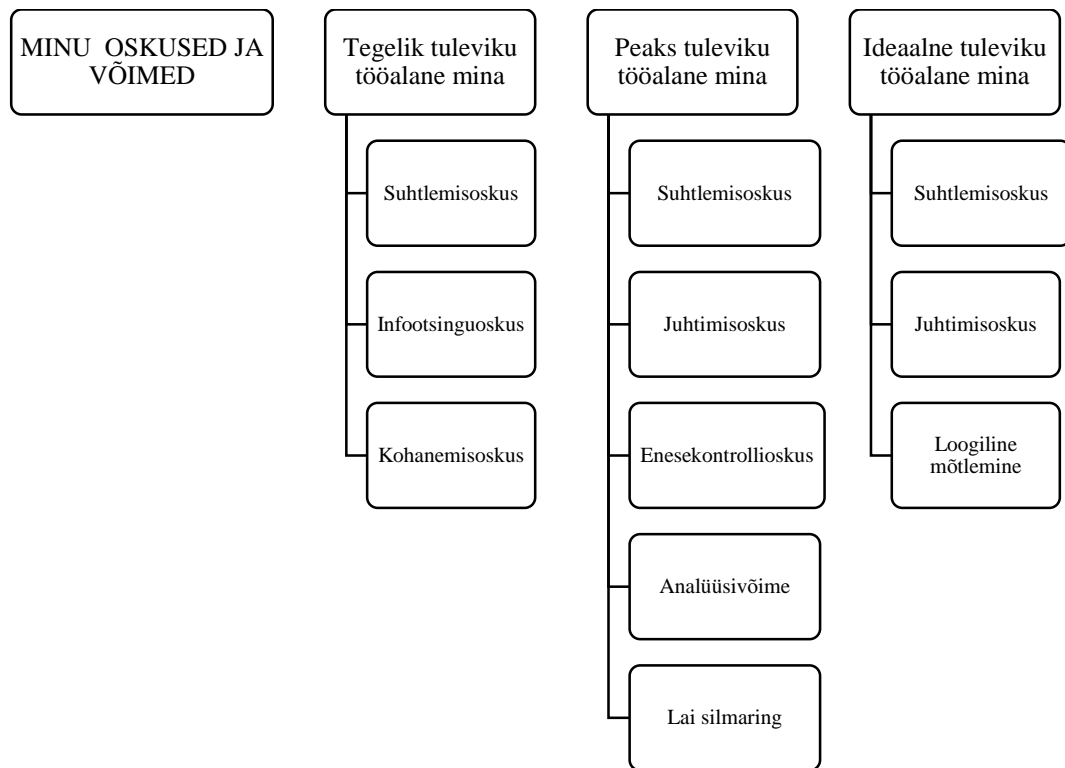
Rahulikkus alakategooriana oli ainuke tunnus, mis esines kõigi kolme mina aspekti kirjelduste juures. Sarnasustena võib välja tuua ka kohusetunnet, kuid tegeliku tuleviku tööalase mina juures mainiti vastutust ning peaks ja ideaalse tuleviku tööalase mina juures kohusetunnet.

Mõlemas – nii tegeliku kui peaks tuleviku tööalase mina puhul, oli kirjeldatud tegutsemisega seotud omadusi – töökus, aktiivsus ja täpsus. Põhimõtete järgimisega seotud omadused nagu kindlameelsus, mille alla lähevad ka rangus ja tõsidus ning ausus olid esitatud peaks ja ideaalse tuleviku tööalase mina kirjeldustes:

Ja võib-olla ka natukene konkreetsem, kui ma olen praegu, julgem, julgeks rohkem välja öelda oma arvamusi, hoiakuid; jääda endale rohkem kindlaks, mitte lasta ennast ära rääkida võib-olla (Õ13, ITT).

Ma pean olema rohkem range, et kui sul on oma töölisel, siis sa pead olema selline range (Õ2, PTT).

Minu oskused ja võimed. Tuleviku tööalase mina kirjeldustes rääkisid intervjuueeritavad oma vaimsetest võimetest ja oskustest, mida nad tulevikus tööalaselt omavad, tahaksid omada või peaksid omama (joonis 8).

Joonis 8. Teise uurimisküsimuse peakategooria *minu huvid, oskused, võimed* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Suhtlemisoskusest räägiti kõigi kolme mina aspekti juures: tegeliku tuleviku tööalase mina juures räägiti avaliku esinemise oskusest, kuulamisoskusest; peaks tuleviku tööalase mina juures toodi eraldi välja argumenteerimisoskuse ning ideaalse tuleviku tööalase mina puhul rõhutati julgust ja avatust suhtlemisel.

Ma arvan, et ma oleks nagu avalikult parem suhtleja ja parem ka nagu rääkija, et oma asju põhjendada, ja suhtlemisoskused on parem, et nagu saad hakkama siis keeruliste olukordadega inimestega rääkimisega (Õ4, TTT).

Ma arvan tööandjatele ongi tähtsam see, et inimene suudaks oma valikuid ära põhjendada (Õ16, PTT).

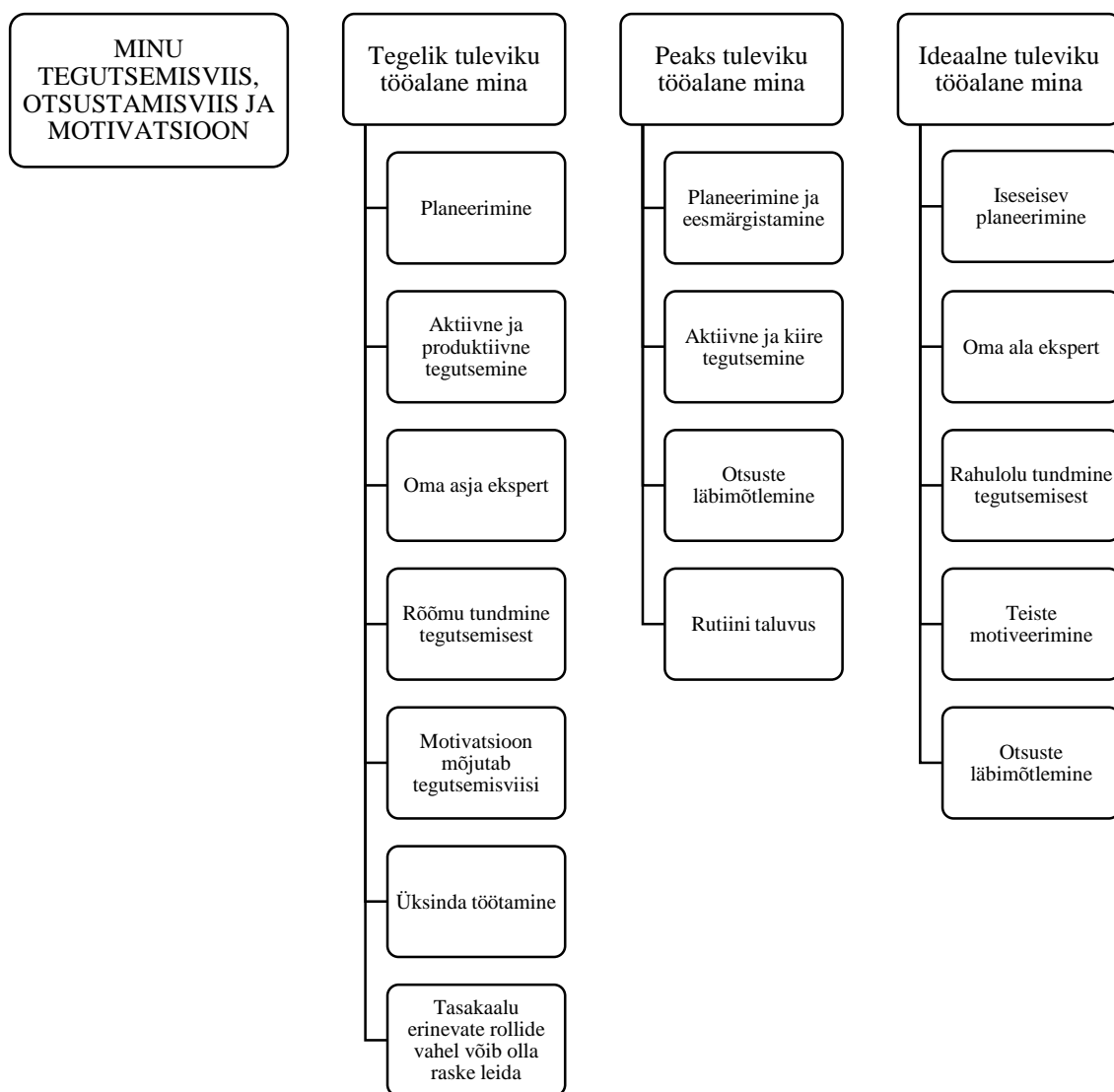
Võib-olla see avatus on kindlasti üks eesmärk, et olla just nagu võõraste inimestega suheldes avatum (Õ13, ITT).

Lisaks suhtlemisoskusele, olid kõigi kolme mina aspekti juures samuti välja toodud konkreetsed oskused: tegeliku mina puhul olid need infootsinguoskus ja kohanemisoskus,

peaks ja ideaalse tuleviku tööalase mina puhul juhtimisoskus ning peaks tuleviku tööalase mina puhul enesekontrollioskus, mis oli emotsioonide kontrollimisega seotud.

Vaimsed võimed olid nimetatud nii peaks kui ideaalse tuleviku tööalase mina juures, kuid kui esimese puhul kirjeldati analüüsivõimet ja laia silmaringi vajalikkust, siis teise puhul loogilist mõtlemist.

Minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon. Analüüsides abiturientide vastuseid on näha, et tuleviku tööalase kolme mina kirjeldustes rääkisid nad enda nägemusest, kuidas nad tegutseksid tööl, teeksid otsuseid ja millisel kohal on nende tuleviku töös motivatsioon. Joonisel 9 on välja toodud käesoleva peakategooria kõik tekkinud alakategooriad.

Joonis 9. Teise uurimisküsimuse peakategooria *minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Kõigi kolme mina aspekti juures oli juttu planeerimisest, kuid peaks tuleviku tööalase mina kirjeldustes rõhutati planeerimisel eesmärgistamist ja ideaalse tuleviku tööalase mina puhul iseseisvust.

Püstitama eesmäärke ja neid ära täitma, mitte nii-öelda pendeldama eesmärkide vahel ja kuidagi nihuke natuke ekseldav olla (Õ3, PM).

No kindlasti sooviksin olla vaba, et ma saaks ise määrata endale kohustusi ja planeerida enda päevakava ja nädalakava (Õ3, IM).

Motivatsioon esines alakategooriana nii tegeliku kui ideaalse tuleviku tööalase mina puhul. Kirjeldades oma tegelikku tuleviku tööalase mina, mainiti motivatsiooni kui midagi, mis mõjutab tegutsemisviisi ehk *kui töö sobib, kui eriala huvi pakub, kui valdkond meeldib* siis on edu ja motivatsiooni tegutsemise aluseks ning ideaalse tuleviku mina puhul oli mainitud motivatsioon teiste motiveerimise kontekstis.

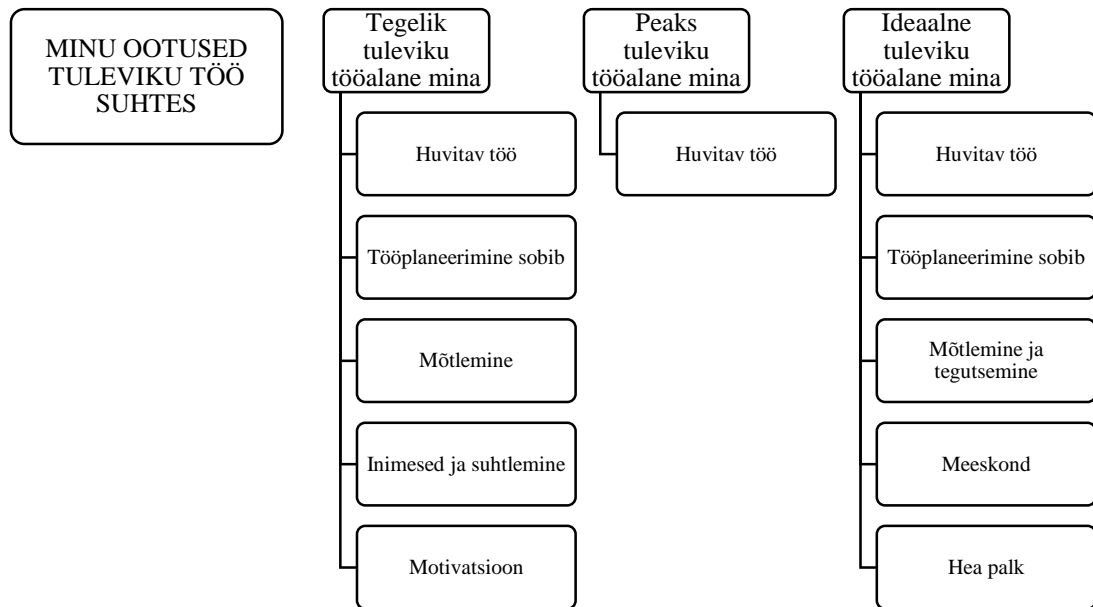
Oma ala ekspert alakategooriana tähendab tähtsust teha asju hästi ja korralikult, omada informatsiooni, olla korralik tegija ja enda asja tark ning sellised kirjeldused esinesid tegeliku ja ideaalse tuleviku tööalase mina kirjeldustes.

Peaks ja ideaalse tuleviku tööalase mina kirjeldustes esines sarnasustena otsuste läbimõtleamise alakategooria, mille alla kuulusid vastused otsustusvõime vajalikkusest, kindlast ja rahulikust otsustamisest.

Minu eneseareng. Enesearengut mainiti intervjuudes tegeliku ja peaks tuleviku tööalase mina juures: esimese puhul võiks eraldi välja tuua valmiduse eneseanalüüsiks ja teise puhul – valmiduse elukestvaks õppeks.

Samas hästi avatud nii muudatustele kui ka nagu mingitele juurdeõppimistele ja asjadele, et nagu näha, kuidas mujal tehakse, siis hakata ise nagu positiivseid asju üle võtma (Õ8).

Minu ootused tuleviku töö suhtes. See kategooria kujunes vastustest, kus abituriendid jagasid oma mina kirjeldustes mõtteid tuleviku töö kohta (Joonis 10).

Joonis 10. Teise uurimisküsimuse peakategooria *minu ootused tuleviku töö suhtes* alakategooriad kolme mina aspekti lõikes.

Kõigis kolme mina aspektis esines alakategooriana huvitav töö:

Et minu töö oleks seotud minu hobidega; ja kindlasti et töö oleks mulle meelepärane, mis motiveeriks mind elus edasi pürgima töötajana (Õ3).

Ma kindlasti tahan, et töö meeldiks mulle, et see on tegelikult minu jaoks täitsa oluline, et kui mulle ei meeldi see, siis ma ei taha seda teha ja ma ei suuda seda teha (Õ10).

Sobiva tööplaneerimise all, mis esines nii tegeliku kui ideaalse tuleviku tööalase mina aspektides oli mainitud sellised ootused nagu töö kõrgel positsioonil, paindlik tööaeg, iseseisva tööplaneerimise võimalus, töö konkreetsus. Samuti nende kahe mina aspektide juures oli mainitud töö inimestega – tegeliku tuleviku tööalase mina juures just võimalus suhelda ja töötada inimestega ning mõlema mina aspektide juures töö meeskonnas.

Kolme mina aspektid kattuvad. Andmete analüüsist selgus, et mina aspektid võivad kattuda olemasoleva mina ja tuleviku tööalase mina lõikes - kui tegelik tuleviku tööalase mina ja tegelik mina kattuvad:

Ma arvan, et ma olen sama, sest need põhjused, miks ma tahan teha seda tööd on sellepärast, et ma olen selline nagu ma praegu olen, sest see aitab kaasa sellele, kes ma tahan olla tulevikus või nagu innustab seda (Õ14).

Samuti kattusid ka ideaalse tuleviku tööalase mina aspektid tegeliku tuleviku tööalase ja peaks tuleviku tööalase aspektiga:

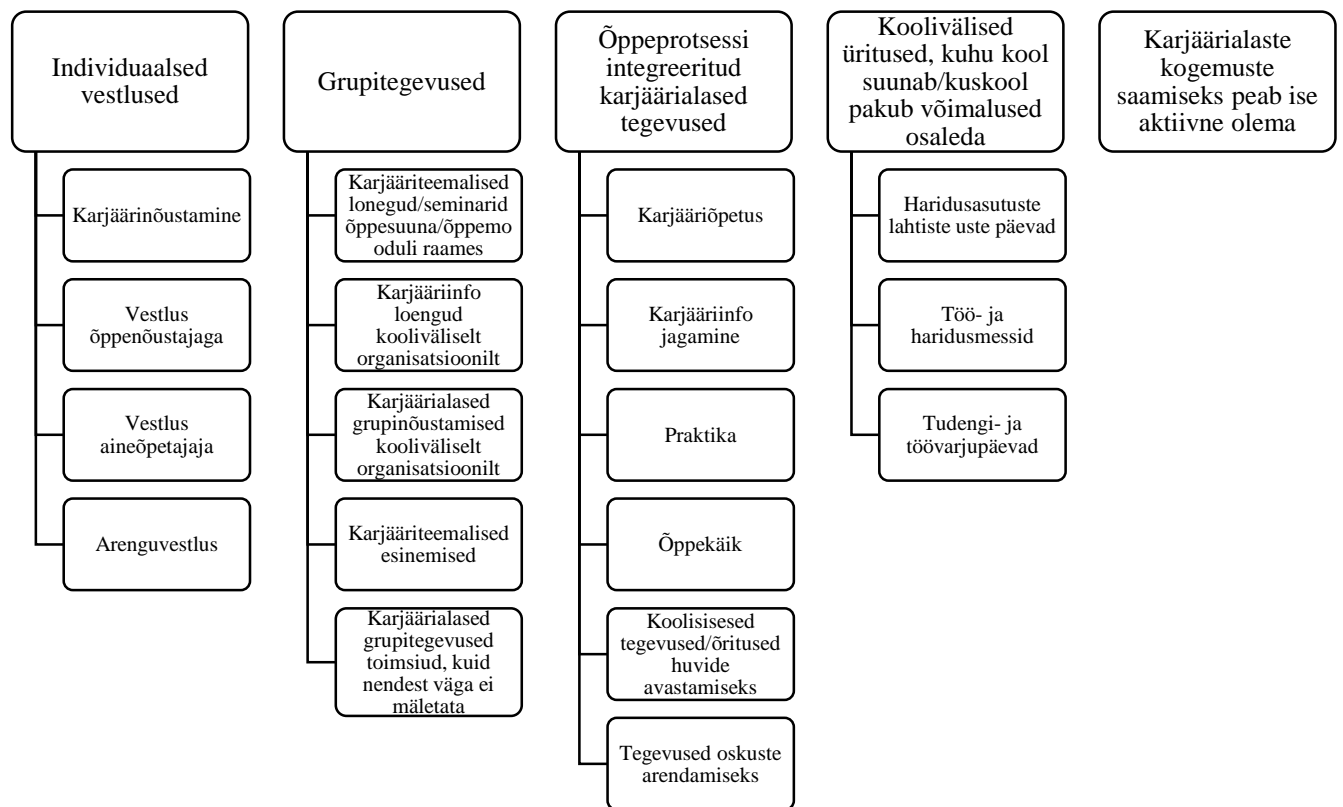
Ma olen enda jaoks selgeks teinud, et see mis ma tahan olla, see ma peaksin olema (Õ15).

Milline ma (tulevikus tööalaselt) olen – see on mida ma tahan (Õ2).

3.3 Millised on abiturientide karjäärilased kogemused koolis?

Selleks et välja selgitada, milliseid karjäärilaseid kogemusi on abiturientid koolis saanud, esitati küsimuse *Millised kogemusi oled saanud seoses karjäärilaste teenustega ja karjääriõppega koolis?*

Karjäärilaste kogemustena töid õpilased erinevaid tegevusi, mis on nende arvates seotud kutsealase ja edasiõppimise valikutega ja karjääriga üldiselt. Vastustest kujunes viis peakategooriat: individuaalsed vestlused, grupitegevused, õppeprotsessi integreeritud karjäärilased tegevused, koolivälised üritused, kuhu kool suunab ja/või kus kool pakub võimaluse osaleda ning viies kategooria hõlmas vastuseid, mis kajastasid arvamust, et karjäärilaste kogemuste saamiseks peab ise aktiivne olema. Joonisel 11 on kujutatud kõik analüüsist selgunud pea- ja alakategooriad.

Joonis 11. Kolmanda uurimisküsimuse pea- ja alakategooriad.

Individuaalsete vestluste peakategooriasse kuulusid kõik abiturientide kirjeldatud tegevused, mis olid seotud näost-näku vestlustega: karjäärinõustamine, vestlused õppenõustajaga, vestlused aineõpetajaga ja arenguvestlused:

Meil koolis kaks korda käis inimene, karjääri abiline või nõustaja, kes kutsus vestlusele, kes ise tahtis võis minna siis, ja see toimus tegelikult üheksandas klassis ja kaheteistkümnendas klassis (Õ7).

Meil on koolis õppenõustamine (...) selles suhtes, et meil on koolis mingi inimene, kelle juurde saab minna. Et siis ma käisin seal, siis räägid oma karjäärivalikutest, oma töövalikutest ja siis ta suunabki sind näiteks, kuidas sa saaks minna siis varjuks või töövarjuks, või siis õpilase varjuks (Õ4).

Õpetajad aitavad kui vaja, meil on targad õpetajad (...) ka siin ühiskonna õpetaja on näiteks, saab alati küsida, ta oskab aidata (Õ9).

Grupitegevuste alla koondati selliseid karjäärialaseid kogemusi, mis olid abituriendid saanud gruppides: koolis korraldatud seminarid ja loengud, nagu karjääriteemalised loengud/seminarid õppesuuna/õppemooduli raames, karjääriinfo loengud ja karjäärialased grupinõustamised kooliväliselt organisatsioonilt, kus koolivälisteks organisatsioonideks nimetati näiteks Töötukassa ja Rajaleidja keskuse, samuti nimetati vebinare:

Põhikoolis oli see, et ka tuli karjäärinõustaja ja me olime varasemalt joonistanud mingi plakati, et kelleks me siis saada tahame ja kellena me ennast näeme, ja siis üheksandas klassis tuli karjäärinõustaja ja siis rääkis meiega (Õ6).

Ma arvan, et ikkagi see aja planeerimine, mis mul välja ei tule, aga see meil oli ka üks karjääri... õpetaja oli meie koolis käinud ja ta oli meile seda õpetanud, et kuidas sellega tegeleda (Õ11).

Karjääriteemalised esinemised, mida abituriendid mainisid karjäärialaste kogemustena, jagunesid kaheks alakategooriaks – erialade ja/või haridusasutuste tutvustamine ning oma tegevusala, karjääri ja valdkonna tutvustamine. Intervjueeritavad tõid välja, et koolis esitati konkreetseid haridusasutusi ja tutvustati erialasid; samas esitasid oma tegevusalasid näiteks kooli vilistlased ja ettevõtete esindajad, kes jagasid oma kogemusi tööst ja karjäärist või meditsiinitöötajad, kes rääkisid haigustest:

Aeg ajalt käib koolis keegi mingit kindlat eriala tutvustamas, kuhu kas õppima minna või tööle minna (Õ3).

Meil on erinevad mingid karjääripäevad nii öelda: tulevadki vilistlased kooli ja räägivad, et mis tööd teevad praegu või siis näiteks et mida nad õpivad, ja siis ongi see, et nagu üritatakse luua nagu hästi palju selliseid erinevatest valdkondadest, et näha, mis tööd inimene teeb ja nii edasi, et kujutlust luua rohkem õpilastele (Õ10).

Lisaks konkreetsetele grupitegevustele kujunes käesoleva peakategooria all ka alakategooria karjäärilased grupitegevused toimusid, kuid nendest väga ei mäletata nendest

vastustest, kus abiturientid ei osanud nimetada, millised tegevused konkreetselt toimusid, mis teemal või kes viis neid läbi:

Noh koolis meil oli ka: tulid inimesed, kes rääkisid karjäärist ja ma täpselt ei mäleta juba kes ja kuidas oli, aga see oli selles ajas väga hea motiveerija ja sain palju uusi asju karjäärist ja tööst, kuhu tahaksin minna (Õ12).

No mingid koolitused ja asjad on kindlalt olnud (Õ15).

Õppeprotsessi integreeritud karjäärialaste tegevuste alla koondusid koolisisesed tegevused, üritused ja toimingud, mis uuritud abiturientide arvates andsid neile karjääriga seotuid kogemusi.

Abiturientid tõid välja karjääriõpetuse aine, karjäärinfo jagamist nii üldiselt, näiteks karjääriteemaliste materjalide ja internetilinkide jagamine, kui konkreetselt ainetunni raames, näiteks inimeseõpetuse, ühiskonnaõpetuse, psühholoogia aine raames läbiviidud tegevused, sealhulgas testimine, ja info jagamine.

Praktikad, nii aine kui õppesuuna või õppemooduli raames, ja õppekäigud, nii ettevõtetesse kui haridusasutustesse, andsid abiturientide sõnul neile konkreetseid karjäärialaseid kogemusi, mis arendasid nende oskusi, näiteks suhtlemisoskuse, laiendasid silmaringi, pakkusid töökogemuse:

Nüüd ka kaheteistkümnendas klassis oli meil praktika, mis andis väga laia silmaringi just sotsiaalses valdkonnas tegutsemisega, kus siis saigi proovida erinevate inimestega kokku just nagu noorte, lastega, kuidas nendega on asjatada, siis puudega inimesed ja kõik kes sinna valdkonda kuuluvad veel, et see oli väga lahe (Õ3).

Oleme hästi palju käinud firmades (...) oli hästi huvitav: tutvustati hästi põhjalikult, kuidas neil kõik toimib ja kuidas tööle kandideerida, et see väga aitab selles mõttes kaasa kui sa tahadki tulevikus kuhugile heasse kohta tööle minna, siis räägitakse, et milline CV peaks olema ja kuidas teistest eristuda, ja et see nagu aitab päris palju (Õ9).

Lisaks konkreetsetele karjäärialastele tegevustele mainiti intervjuudes karjäärialaste kogemustena ka võimalusi huvide avastamiseks, näiteks huviringe ja koolisisesed üritusi, ja tegevusi oskuste arendamiseks, näiteks grupidoid ja uurimistöid:

Kool pakub erinevaid huviringe, mis ka väga laiendab silmaringi, näiteks näitering, mis näitabki just mis elu elavad näitlejad, kuidas nad toimetavad ja kuidas see süsteem nii-öelda töötab (Õ3).

Kool võib olla andis mulle sellised oskused nagu suhtlemisoskus... kuidas on vaja õigesti käituda ühiskonnas ja kuidas matemaatikas lihtsalt arvutama ja kõik (Õ2).

Koolivälised üritused, kuhu kool suunab ja/või kus kool pakub võimaluse osaleda. Kuigi kolmas uurimisküsimus keskendus abiturientide karjäärialaste kogemustele, mida nad on koolis saanud, näitas andmete analüüs, et vastustes esines ka selliseid tegevusi ja üritusi, mis ei ole otseselt koolis toimunud, kuid millest kool informeeris ja milles kool toetas õpilasi osa võtma. Intervjuudes nimetati karjäärialaste kogemustena haridusasutuste lahtiste uste päevi, töö- ja haridusmesse ning tudengi- ja töövarjupäevi:

No muidu kool kogu aeg suunab nendele töömessidele, jagab seda infot nagu meie sotsiaalmeedia kanalites (Õ4).

Kool võimaldab, et sa saad minna tudengivarjuks, näiteks selles mõttes, et sa ajad küll asju näiteks ülikooliga kui sa lähed tudengivarjuks, aga kool nagu võimaldab seda, et sellest ei tule näiteks probleemi, kui sa puudud või midagi, ja samuti saavad õpilased minna ka töövarjupäevale (Õ13).

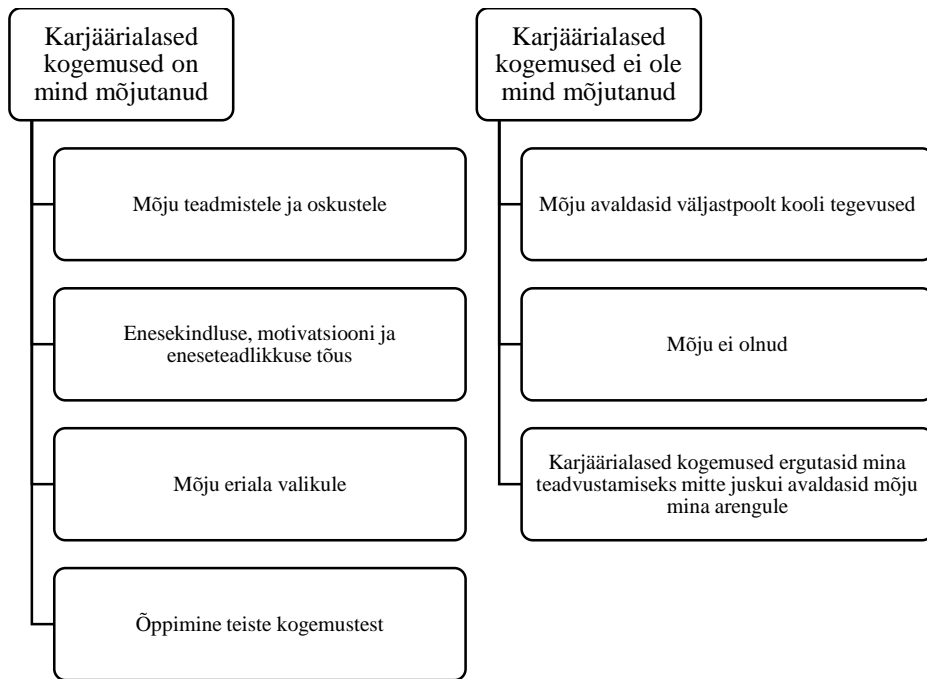
Karjäärialaste kogemuste saamiseks peab ise aktiivne olema. Intervjuu andmete analüüs näitas, et lisaks konkreetsetele tegevustele, mida on abiturientid koolis kogenud, peab ise olema aktiivne, et karjäärialaseid kogemusi saada:

Aga üldiselt on tulnud ise otsida ja ise aktiivne olla, ja rääkida tõesti õpetajatega (Õ16).

3.4 Kuidas on karjäärialased kogemused mõjutanud abiturientide arvates nende mina arengut?

Neljandale uurimisküsimusele andmete saamiseks esitati abiturientidele küsimuse *Kas karjäärilased kogemused, mida oled koolis saanud, on mõjutanud sinu mina arengut? Kui jah, siis kuidas?* ning paluti ka näiteid tuua.

Analüüsist lähtuvalt tekkis siin kaks peakategooriat: *karjäärialased kogemused on mind mõjutanud* ja *karjäärialased kogemused ei ole mind mõjutanud*. Igas peakategoorias esines ka alakategooriaid, mida näitab joonis 12 ning millest täpsemalt on juttu alljärgnevatel lõikudes.

Joonis 12. Neljanda uurimisküsimuse pea- ja alakategooriad.

Karjäärialased kogemused on mind mõjutanud. Intervjuude analüüsist selgus, et abiturientide arvamusel on karjäärialased kogemused mõjutanud nende karjäärialaseid teadmisi – nad on saanud uut infot, oma küsimustele vastust, laiendanud silmaringi, mis omakorda lisas perspektiivi kutsevalikuks:

Võib-olla ainsad, mis mõjutanud on, ongi need vestlused või noh karjäärivestlused, siis see kui me vaatasime neid erinevaid tööalasid, töökohti ja kõike seda, et see andis nagu mulle lihtsalt palju perspektiivi juurde, et mida see üldse tähendab või mis valdkonda ma ei tea, osad valdkonnad isegi eksisteerivad, see oli lihtsalt selline hästi informeeriv (Õ15).

Samuti on abituriendid enda arvates arendanud karjäärialaste kogemuste kaudu oskusi, näiteks, suhtlemis-, juhtimis- ja eneseanalüüsioskusi:

Ma tunnen, et iga inimesega suheldes õpib midagi uut iseenda kohta ja õpid ise ennast nagu nii öelda valitsema. Et kui keegi ütlebki sulle halvasti, siis sina hoiad ennast nagu aas: kaalutled ja siis mõtled, et kas tasub midagi üldse vastata talle või nagu lasta rahulikult asjal vaibuda ehk siis kindlasti on aidanud, et kui su puutud erinevate inimestega kokku, siis ikka sa õpid midagi uut (Õ3).

Aga kindlasti ongi arendanud, ma ei tea, oskusi kuidas enda oskusi kirja panna ja näha, mis oskus mul on puudu ja mida ma peaks nagu vaeva nägema... võib olla on teinud nagu teadlikumaks enda oskustest (Õ4).

Karjäärialased tegevused on tõstnud uuritavate arvamusel nende motivatsiooni, enesekindlust ja eneseteadlikkust:

Ma pigem sain lihtsalt nagu kinnitust sellele, et see on midagi, millega ma tahaks tegeleda, et see... mmm...mina arenguga otseselt... pigem et noh ma sain aru, et mis minuga läheb läbi ja mis minuga ei lähe läbi, ja milline ma siis tulevikus ilmselt olen (Õ14).

Andsid enesekindlust juurde, ja peale seda kui karjäärinõustamine ära oli andis rohkem motivatsiooni juurde (Õ6).

Lisaks ülaltoodudule leidsid intervjuueritud abiturienti, et karjäärialased kogemused on mõjutanud nende eriala valikut ning hästi mõjutas nende karjäärivalikut just teiste kogemustest õppimine:

Kui ma nägin nagu selle testi resultaadi, ma sain aru, et see ala kuhu ma tahtsin minna – see ei ole nagu üldse minu oma, nagu ma justkui ei tohi sinna minna (Õ7).

Mingil määral kindlasti. See nagu... pigem äkki peale vaadata seda, kuidas nemad saavad enda elu elada, et oma aega kõik arvestada, et pigem see ongi viinud sellele teele, et tahad ka seda, et ei ole seda, et hommikul üheksast viieni (Õ9).

Karjäärialased kogemused ei ole mind mõjutanud. Intervjuude analüüsist selgus, et abiturientide arvamusel mõju mina arengule toimus pigem väljastpoolt kooli, karjäärialastel kogemustel ei olnud mõju mina arengule ja karjäärialased kogemused ergutasid oma mina teadvustamiseks mitte justkui avaldasid mina arengule mõju:

Enamasti ma olen ise oma kohta uurinud või nagu toonud välja mingid vastused, et olen mõelnud lihtsalt enda kohta (Õ1).

Pigem nad ei ole mõjutanud, nad just nagu näitasid mulle, et milline ma tegelikult olen (Õ7).

Ma reaalselt ütleks et ei, ei ole tekkinud sellist tunnet, et mingit isiksuse arengut oleks tekkinud. Ma tunnen et kõik need võimalused, mida kool pakub, on suunatud informatsioonile mitte sellele, et inimene nuputaks välja, mida ta tahab. Ehk mul on tunne, et me koolisüsteem loodabki, et me anname teile informatsiooni ja teie samal ajal nuputate välja, et kes või mis te olla tahate selle informatsiooniga. Minu arvates võiks nagu rohkem olla mõeldud sellele isiksuse arengule ja natuke vähem sellele informatsioonile, et seda informatsiooni leiab niikuinii, aga see eneseareng ja kõik see otsimine on nagu üks ülitüütu protsess. Informatsiooni on kõvasti lihtsam kätte saada (Õ15).

4. Arutelu

Käesolevas peatükis tuuakse välja uurimuse tulemuste tõlgendused ja järeldused, mis on esitatud uurimiseesmärkidest lähtudes, milleks oli välja selgitada abiturientide kirjeldused (1) oma mina ja tuleviku tööalase mina ning (2) karjäärialaste kogemuste mõju kohta oma mina arengule.

Abituriendid kirjeldasid oma mina ja oma tuleviku tööalast mina kolme aspekti (tegelik, ideaalne ja peaks mina) lõikes sarnaste kategooriate alusel: *mina ja teised, minu omadused, minu huvid, oskused ja võimed (minu oskused ja võimed tuleviku tööalase mina puhul), minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon, minu eneseareng*. Tuleviku tööalase mina kirjelduste analüüsist kujunes eraldi kategooria *minu ootused tuleviku töö suhtes*, mis viitab tuleviku tööalase mina mõistele, et tuleviku tööalane mina kajastab inimese lootusi ja pürgimusi tuleviku töö suhtes (Strauss et al., 2012).

Vaadates andmeanalüüsist välja kujunenud kategooriad võib märgata, et need peegeldavad inimese karjäärijuhtimise pädevusi. Näiteks, karjäärijuhtimise pädevuste raamistikus (Career management skills..., 2016) välja toodud isikliku efektiivsuse pädevus, mis hõlmab endas isikuomaduste analüüsi ja oskuse seostamise tööandjate ootustega, kajastub abiturientide mina ja tuleviku tööalase mina kirjeldustes peakategooriates *minu omadused ja minu huvid, oskused ja võimed*. Suhete juhtimise pädevus (Career management skills..., 2016), mis viidab suhtlemisoskustele, prosotsiaalsele käitumisele, suhete loomise ja hoidmise tähtsusele, kajastub peakategoorias *mina ja teised*. Töö leidmine ja juurdepääs õppimisele ning elu ja karjääri juhtimine karjäärijuhtimise pädevustena (Career management skills..., 2016), mis muu hulgas sisaldavad oskust hakkama saada muutustega töömaailmas, elukestvat õpet, otsustamist ja eesmärgistamist ning kohanemisvõimet, olid intervjuude analüüsist lähtuvalt väljendatud abiturientide mina ja tuleviku tööalase mina kirjeldustes peakategooriates *minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon ning minu eneseareng*.

Kui eneseteadlikkuse arendamine karjäärijuhtimise pädevusvaldkonnana (Karjääri kujundamise pädevuste..., 2017) eeldab gümnaasiumi tasemel seda, et õpilane üldiselt analüüsib oma väärtusi, võimeid, huvisid, teadmisi, oskusi, kogemusi ja isiksuseomadusi ning konkreetselt näiteks „analüüsib oma emotsioone ja käitumist ning õpi-, suhtlemis- ja koostööoskusi“ (Karjääri kujundamise pädevuste..., 2017, lk 11), siis käesolevas uurimuses osalenud abituriendid kirjeldasid oma mina ja tuleviku tööalase mina kajastades ülaltoodud vajalikke oskusi, näiteks võib siinkohal tuua alakategooria *enesekontrolli oskus*.

Tuleviku tööalase mina kirjeldustes esines selliseid omadusi ja oskusi, mis on kooskõlas tulevikus tööl vajalikke oskustega (Institute for the..., 2011; Vinter, s.a.): sotsiaalne intelligentsus väljendus alakategooriates *koostöö, empaatia, heatahtlikkus ja abivalmidus, suhtlemisoskus* ja *enesekontrollisoskus*; uutele lahendustele suunatud ja kohanev mõtlemine kajastus alakategooriates *kohanemisoskus* ja *analüüsivõime*; eestvedamine, produktiivsus ja vastutus väljendusid alakategooriates *juhtimisoskus, teiste motiveerimine, iseseisev planeerimine*.

Nii mina kui tuleviku tööalase mina kirjeldused kinnitasid Higgins'i (1987) väljaöeldut, et mina aspektid võivad kattuda. Käesoleva uurimuse tulemustest ilmnes, et kattuda võivad mitte ainult abiturientide mina aspektid – tegelik, ideaalne ja peaks, vaid ka tuleviku tööalase tegelik, ideaalne ja peaks mina aspektid ning ka mina ja tuleviku tööalase mina aspektid omavahel. Tegelik mina ja tegelik tuleviku tööalane mina kattusid ning põhjuseks oli välja toodud see, et tegeliku mina tunnused toetavad konkreetse ameti valikut, mille järgi kirjeldati tegelikku tuleviku tööalast mina. Strauss et al (2012) toovad välja, et lahknevus tegeliku mina ja tuleviku tööalase mina vahel motiveerib inimest tulevikule orienteeritud käitumiseks ja töötama ettekujutatud tuleviku nimel.

Rääkides konkreetselt abiturientide mina ja tuleviku tööalase mina kirjeldustest, siis tulemuste analüüsist võib järeldada, et intervjueritud abiturientide jaoks on nii praegu kui tulevikus tööl oluline prosotsiaalne käitumine: abivalmidus esines kõigi mina aspektide juures ning tegeliku tuleviku tööalase mina juures; sõbralikkus ja töökus kõigi mina aspektide juures; töökus tegeliku ja peaks tuleviku tööalase mina juures ning empaatia esines nii tegeliku mina kui tegeliku ja ideaalse tuleviku tööalase mina kirjelduste puhul. Negatiivsed kirjeldused esinesid ainult tegeliku mina kirjeldustes: *negatiivsed omadused, otsuste mittekaalutlemine, tegevuste mitteplaneerimine, rutiini talumatus*. Sellest võib järeldada, et käesoleva intervjueritavate vastuste põhjal esines lahknevusi ainult mina aspektide puhul ning lahknevusi ei olnud tuleviku tööalase mina aspektide puhul.

Tuleviku tööalane mina mõjutab positiivselt karjääri uurimist ja karjääriga kohanemisoskusi (Guan et al., 2014). Uurimistulemuste analüüsist selgus, et intervjueritavate tuleviku tööalase mina kirjeldustest esinesid sellised karjääri kohanemisevõime ja karjääri uurimisega seotud tunnused nagu kohanemisoskus, infootsinguoskus, enesekontrollioskus, analüüsivõime, aktiivne ja produktiivne tegutsemine.

Abiturientide mina mõistmisele ja selle seotusele tulevase tööga ning tuleviku tööalase mina välja selgitamisele võiks pöörata rohkem tähelepanu, sealhulgas karjääritegevuste kavandamisel, kuna lisaks karjäärijuhtimise pädevustele arenevad ka inimese

kohanemisoskused karjääri kujundamise protsessis (Guan et.al., 2017; Zhang et al., 2017; Taber & Blankemeyer, 2015).

Karjäärialaste kogemuste mõju abiturientide mina arengule. Uurimistulemuste analüüsist selgus, et abiturientide koolis saadud karjäärialaste kogemuste kirjeldustes sisaldasid koolis pakutavate karjääriteenuste kirjeldused. Karjääriteenuste alla kuuluvad karjääriinfo vahendamine, karjäärinõustamine ja karjääriõpe, ehk teoreetiline ja praktiline õpe mis toetab eneseteadlikkust, avardab teadmisi töömaailmast, elukutsetest ja õppimisvõimalustest ning mille kaudu keskendutakse karjäärjuhtimise pädevuste arendamisele (Karjääriõpe, s.a.; Karjääriteenuste süsteemi uuring, 2011). Intervjueeritavate vastustes leidis toetus kõigile nende tegevustele: kirjeldati nii karjäärinõustamist, karjääriinfo vahendamist, karjääriüritusi, ettevõtete külastusi, karjääriteemalisi esinemisi kuid ka eneseanalüüsi toetavaid tegevusi.

Samas näitavad käesoleva uurimuse tulemused, et lisaks konkreetsetele karjääriteenustele, seostakse karjäärialaste kogemustega ka selliseid tegevusi nagu grupid, uurimistöö kirjutamist, esinemisi – nendes nähakse võimalusi arendada karjäärjuhtimiseks vajalikke oskusi. Karjäärialaseks kogemuseks peetakse käesoleva töö intervjueeritavate arvamusel ka koolisiseseid tegevusi ja üritusi huvide avastamiseks ja arendamiseks, praktikad, mis annab reaalse töökogemuse ja võimaluse oskusi arendada. Võib järeldada, et antud valimi liikmete karjäärialaseid kogemusi võib pakkuda kool nii eesmärgipäraselt, kutsudes organisatsioone ja esinejaid, korraldades karjääriteemalisi üritusi, kui ka muude õppetegevuste käigus, kui ainetunnis või tavalise vestluse õpetajaga käigus, uurimistöö kirjutamisel ja praktika läbimisel tunneb abiturient, et selle kaudu saab ta karjäärialase kogemuse. Seda tulemust toetab karjääriteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi analüüsist esinenud tulemused, et üha rohkem on püütud karjääriõpet integreerida läbivalt õppetegevusse (Õppe- ja karjäärinõustamise programmi..., 2017).

Karjääriteenuseid võib pakkuda nii individuaalselt kui gruppis, nii koolides kui karjääriteenuseid pakutavate organisatsioonide ruumides, nii näost-näku kui ka elektroonselt nagu näiteks e-posti, telefoni, Skype, sotsiaalmeedia kanali kaudu (Õppe- ja karjäärinõustamise..., s.a.). Käesolevas uurimuses osalenud abituriendid kirjeldasid individuaalselt saadud karjäärialaseid kogemusi, näiteks individuaalsed vestlused karjäärinõustajaga, õppenõustajaga, aineõpetajaga ja grupiviisiliselt saadud kogemusi – karjääriteemalised seminarid, infoloengud. Elektroonselt saadud kogemustena toodi välja ainult vebinare ja karjääriinfo jagamist kooli sotsiaalmeedia kaudu.

Karjäärialaste kogemustena olid abiturientide poolt nimetatud vestlused aineõpetajatega, mis kinnitab karjäärinõustamise programmi analüüsis (Õppe- ja karjäärinõustamise

programmi..., 2017) välja öeldu, et 70% uuringus osalenud õpilastest näevad õpetajaid põhilise karjääri infoallikana.

Intervjueeritavate vastused kinnitasid uuringute tulemusi, mis viitavad et karjäärialased tegevused mõjutavad positiivselt õpilaste teadmisi ja oskusi, annavad motivatsiooni ja enesekindlust, aitavad teha kutsevalikuid (Choi, Kim, J. & Kim, S., 2015; Karjääriõppe mõjususe uuring, 2014; Legum & Hoare, 2004; Meijers, Kuijpers, & Gundy, 2013; Portnoi, Guichard, & Lallemand, 2004), need tulemused väljendusid andmeanalüüsist välja kujunenud alakategooriates *mõju teadmistele ja oskustele, enesekindluse, motivatsiooni ja eneseteadlikkuse tõus, mõju erialavalikule*. Käesolevas uurimistöös osalenud abiturientid välja praktilisel osalemisel ja õppekäike kui tähtsaid suhtlemisoskuse arendavaid karjäärialaseid tegevusi, mis pakuvad töökogemuse ja avardavad silmaringi.

Teisalt tõid intervjueeritavad välja, et karjäärialased kogemused aitasid pigem oma mina aspekte teadvustada, ergutasid eneseanalüüsiks. Seega võib oletada, et antud uurimuse intervjuude tulemused on näidanud vajadust karjäärialaseid kogemusi analüüsida, et neid mina arenguga seostada. Sellele viidab ka uurimisandmete analüüsist selgunud tulemus, et mõnest karjäärialasest tegevusest ei mäletata – ei sisust ega läbiviijast. Kuijpers jt (2011) kirjutavad karjääriga seotud keskkonnast ja tähtsusest toetada õpilaste refleksiooni saadud kogemuste üle. Eeltoodud põhjal võib pakkuda, et lisaks karjääriteenustele võiks karjäärialase tegevusena võimaldada järjepidevalt neid tegevusi analüüsida ja nende üle reflekteerida.

Kuna Eestis läbiviidud õppe- ja karjäärinõustamise programmi analüüsist (2017) selgus, et viiendik koolis karjääriõppega tegelevad spetsialiste ei tunne ennast piisavalt kindlalt karjääritegevuste korraldamisel ja läbiviimisel ning ka Kuijpers (2019) uuringu tulemustest ilmnes vajadus koolitada õpetajaid, et nad oskaksid karjäärialaseid dialooge õpilastega pidada, siis ka käeoleva töö üheks rakendusvaldkonnaks võib tuua õpetajate ja karjääriõppega tegelevate spetsialistide koolitamise vajaduse, et ergutada neid läbi viima abiturientidega nende karjäärialaste kogemuste analüüsi.

Lisaks sellele võiks õpilastele pakkuda rohkem vabadust ja võimalusi ise otsustada, milliseid karjäärialaseid kogemusi nad võiksid koolis saada seoses oma tööalase mina arengu toetamisega. Savickas jt (2009) on öelnud selle toetuseks, et karjäärijuhtimise toetamisel jääb väheseks ainult see, et aidata inimestel omandada oskusi, mis aitavad muutustega ja arenguküsimustega toime tulla, vaid vajalik on aidata määratleda, millised oskused ja teadmisi väärtustada enda elukestvas arengus ning aidata neil määrata *kuidas, kes, kus ja millal* need oskused ja teadmised võiksid olla omandatud.

4.1 Töö piirangud

Käesolevas töös leidub mitmeid piiranguid, mis on seotud nii teema käsitlemise kui uurimuse metoodikaga.

Esiteks, on uurimuses käsitletud teema lai: uuriti abiturientide mina kirjeldusi, sealhulgas ka tuleviku tööalase mina kirjeldusi kui ka karjäärialaseid kogemusi, mis toob välja töö temaatika mitmepalgelisuse. Tulevikus võiks uurida käsitletud teemasid rohkem fokuseeritud kas rõhutades ainult mina aspekte, tuleviku tööalast mina või karjäärialaseid kogemusi. Samas näeb töö autor, et valitud lähenemine sobis hästi mina ja tuleviku tööalase mina aspektide ja karjääri seosele tähelepanu pööramiseks ning lähtekohtade loomiseks, et edaspidi neid põhjalikumalt uurida.

Teiseks töö piiranguks võib välja tuua intervjuueeritavate leidmise: kuna kahes koolis tegi uurimistöö autor ise uurimuse tutvustuse klassi ees ning kutsus intervjuudele esimesi huvist andnud vabatahtlikke, siis kahes teises koolis leidis intervjuueeritavaid kooli esindaja. Seepärast on raske ette arvata, kuivõrd olid need kooli esindajate poolt valitud abituriendid vabatahtlikud ning millistel alustel valis neid kooli esindaja uurimuses osa võtmiseks.

Lisaks uuritavate leidmisele on töö piiranguks ka mõne intervjuu protseduur: kuigi intervjuude tagasisided olid kas positiivsed või neutraalsed ja uuritavad mainisid, et tundsid ennast mugavalt, oli mõnede intervjuude transkriptsioonist näha, et abituriendid ei olnud ennast piisavalt vabalt tundnud, intervjuu oli väga lühike, vahepeal tekkis keelebarjäär. Üheks võimaluseks seda mõjutada võis olla intervjuu läbiviimine intervjuueeritava emakeeles, kuigi eelnevalt oli antud võimalus vastata emakeeles, küsimused olid siiski esitatud ainult eesti keeles.

Andmeanalüüsi etapis võib piiranguna välja tuua kaaskodeerimise puudust kõigis kodeerimise etappides: kuigi töösse oli kaasatud kaaskodeerija, kes analüüsis ühe intervjuu kahte uurimisküsimust, siis puudus autori ja kaaskodeerija vahel sisukas arutelu tekkinud koodide ja kategooriate üle.

Käesoleva uurimistöö järeldusi ei saa üldistada, need on esitatud vaid selle magistritöö valimi piires, seepärast võiksid edasised uurimused süvitsi käsitleda tuleviku tööalase mina nii abiturientide seas, kui teise valimi seas, seostades seda näiteks kutse- või edasiõppimise valikuga.

4.2 Töö praktiline väärtus

Käesoleva töö eesmärkidest ja metoodika valikust lähtuvalt ei saa töö tulemused olla üldistavad, siiski on uurimus väärtuslik sellest lähtuvalt, kuidas kirjeldavad abiturientid oma mina ja karjäärialaseid kogemusi.

Uurimuse praktiline väärtus on välja toodud konkreetsete nõuannetena, mis tekkisid lähtuvalt töö teoreetilisest osast ja uurimisandmete tõlgendamisest. Need nõuanded on suunatud abiturientidega töötavate spetsialistide – karjäärinõustajate, karjäärikoordinaatorite, õpetajate – toetamiseks, et pakkuda abiturientidele paremaid karjäärialaseid tegevusi.

- Analüüsida abiturientide koolis saadud karjäärialased kogemused seostades oma mina arenguga, samuti karjäärialase dialoogi abil julgustada abituriente karjäärialaste kogemuste üle reflekteerima, toetada abituriente selles tegevuses.
- Karjääritegevuste ja –nõustamise planeerimisel ja läbiviimisel pöörata tähelepanu abiturientide erinevatele mina aspektidele – tegelik, peaks ja ideaalne mina ning tuleviku tööalane mina. Näiteks, toetada õpilaste eneseanalüüsi kirjeldades mina aspekte kuue kategooria lõikes: *mina ja teised, minu omadused, minu huvid, oskused, võimed, minu tegutsemisviis, otsustamisviis ja motivatsioon, minu eneseareng, minu ootused tuleviku töö suhtes*.
- Pöörata rohkem tähelepanu tuleviku tööalasele mina arendamisele karjäärialaste tegevuste käigus: ergutada abituriente kirjeldama oma tuleviku tööalast mina, kavandada eelkõige karjäärinõustamisel tegevusi, mis edendavad tuleviku tööalase mina arengut. Näiteks karjäärinõustamisel rõhutada mitte sellele, kelleks klient tahab tulevikus saada, vaid sellele, milline klient võiks tulevikus olla, milline ta tulevikus võiks tööl olla. Lähtuvalt sellest arutada, millised tegevused, sammud, valikud toetavad seda, et olla tulevikus selline nagu kujutakse ette.
- Välja töötada õpetajatele koolitused, mis julgustavad planeerima ja läbi viima karjäärialased dialooge õpilastega, et ergutada õpilasi oma karjäärialaseid kogemusi analüüsima ja nende üle reflekteerima.
- Käesoleva magistritöö tulemused annavad lähtekohti ka karjääriõppe alast metoodika arenduseks.

Tänuõnad

Täna kõiki uurimuses osalenud viitteistkümmend abiturienti, kes olid nõus intervjuudes osa võtma, ja nelja kooli esindajat, kes aitasid intervjuusid oma koolides korraldada.

Täna väga oma juhendajat, Kristi Kõivu, kes toetas mind kogu magistr töö valmimisel edasiviiva tagasiside, asjakohaste soovitude ja oma positiivse suhtumisega.

Siiralt täna Pihel Hunti, kelle eestvedamisel toimus magistr töö kirjutamise konsultatsioonid, mis andsid võimaluse arutada uurimistööd teiste oma lõputöödega tegelevate üliõpilastega ja süstisid motivatsiooni.

Täna oma perekonda toetuse, kannatlikkuse, hoolivuse ja mõistva suhtumise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Irina Ušanova

09.01.2020

Kasutatud kirjandus

Career management skills framework (2016). Külastatud aadressil

<http://www.leaderproject.eu/cms-framework.html>

Choi, Y., Kim, J., & Kim, S. (2015). Career development and school success in adolescents: the role of career interventions. *The Career Development Quarterly*, 63, 171-186.

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (2014). Külastatud aadressil

<https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>. Tallinn 2014

European lifelong guidance policy network (s.a.). Külastatud aadressil

<http://www.elgpn.eu/glossary>

Guan, Y., Guo, Y., Bond, M. H., Cai, Z., Zhou, X., Xu, J., Zhu, F., Wang, Z., Fu, R., Liu, S., Wang, Y., Hu, T., & Ye, L. (2014). New job market entrants' future work self, career adaptability and job search outcomes: examining mediating and moderating models. *Journal of Vocational Behavior*, 85(1), 136-145.

Guan, Y., Zhuang, M., Caic, Z., Ding, Y., Wang, Y., Huang, Z., & Laif, X. (2017). Modeling dynamics in career construction: reciprocal relationship between future work self and career exploration. *Journal of Vocational Behavior*, 101, 21-31.

Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 14.02.2018, 9. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014021?leiaKehtiv>

Hart, D., & Matsuba, M. K. (2012). The development of self-knowledge. In S. Vazire, & T. D. Wilson (Eds.), *Handbook of Self-Knowledge* (pp.7-21). New York: The Guilford Press.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: a theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319-340.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.

Institute for the Future (2011). *Future work skills 2020*. Külastatud aadressil

http://www.iftf.org/uploads/media/SR-1382A_UPRI_future_work_skills_sm.pdf

Jakovenko, M. (2014). *Narva linna gümnaasiumi lõpetajate karjäärivalikuid mõjutavad tegurid*. Publitseerimata lõputöö. Tartu Ülikool.

Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kvalitatiivne sisuaanalüüs*. Külastatud aadressil

<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Karjääriõpe (s.a.). Külastatud aadressil <https://www.innove.ee/oppevara-ja-metoodikad/karjaariope/>

Karjääri kujundamise pädevuste arengu toetamine 2016 (2017). Külastatud aadressil https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2017/11/KOM_kirjeldus_29_12_2017-2.pdf

Karjääriõppe mõjususe uuring. Uuringu raport (2014). Külastatud aadressil <https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2019/02/Karj%C3%A4%C3%A4ri%C3%B5ppe-m%C3%B5jususe-uuring-2014.pdf>

Karjääriteenuste süsteemi uuring (2011). Külastatud aadressil <https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2019/02/Karj%C3%A4%C3%A4riteenuste-s%C3%BCsteemi-uuring-2011.pdf>

Koolid üldkeskhariduse omandamiseks (s.a.). Külastatud aadressil <https://tartu.ee/et/uldhariduskoolid#gumnaasiumid>

Kreegimäe, K. (2011). *Karjääriõppe kvaliteedikäsiraamat*. Külastatud aadressil http://www.rajaleidja.ee/public/Suunajauus/Karjaariope_kvaliteedikasiraamat_vers1_2011.pdf

Kuijpers, M. (2019). Career guidance in collaboration between schools and work organisations. *British Journal of Guidance & Counselling*, 47(4), 487–497.

Kuijpers, M., Meijers, F., & Gundy, C. (2011). The relationship between learning environment and career competencies of students in vocational education. *Journal of Vocational Behavior*, 78, 21–30.

Lamanauskas, V., & Augienė, D. (2018). Lithuanian gymnasium students' career and professional self-determination. *Psychological Thought*, 11(2), 148–173.

Leary, M. R., & Tangney, J. P. (2012). The self as an organizing construct in the behavioral and social sciences. In M. R. Leary, & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp.1-18). New York: The Guilford Press.

Legum, H. L., & Hoare, C. H., (2004). Impact of a career intervention on at-risk middle school students' career maturity levels, academic achievement, and self-esteem. *Professional School Counseling*, 8(2), 148-155.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Intervjuu*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Lin, W., Wang, L., Bamberger P. A., Zhangd, Q., Wang, H., Guo, W., Shi, J., & Zhang, T. (2016). Leading future orientations for current effectiveness: the role of engagement and supervisor coaching in linking future work self salience to job performance. *Journal of Vocational Behavior*, 92, 45–156.

Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, 41(9), 954-969.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Gundy, C. (2013). The relationship between career competencies, career identity, motivation and quality of choice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 13, 47-66.

Mägi, E., & Nestor, M. (2012). *Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud. Keskkaridusastme lõpetajate valikute uuringu lõpparuanne*. Külastatud aadressil <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2012-Koolilopetajad-ja-nende-karjaarivalikud.pdf>

Oyserman, D., Elmore, K., & Smith, G. (2012). Self, self-concept, and identity. In M. R. Leary, & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp.69-104). New York: The Guilford Press.

Oyserman, D., Terry, K., & Bybee, D. (2002). A possible selves intervention to enhance school involvement. *Journal of Adolescence*, 25(3), 313-326.

Portnoi, L., Guichard, J., & Lallemand, N. (2004). The effect of career interventions designed to increase self-knowledge on the self-concepts of adolescents. *Journal of Vocational Behavior*, 65, 484–497.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi teataja I 13.03.2019, 119*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv>

Pöld, M. (2017). *Eesti noore karjäärijuhtimise pädevuste mudel*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool.

SA Innove (2018). *Rajaleidja keskused osutavad karjääriteenuseid veel käesoleva aasta lõpuni*. Külastatud aadressil <https://www.innove.ee/uudis/rajaleidja-keskused-osutavad-karjaariteenuseid-veel-kaesoleva-aasta-lopuni/>

Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J. P., Duarte, M. E., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R., & Van Vianen, A. E. M. (2009). Life designing: a paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75, 239–250.

Showers, C. J., & Zeigler-Hill, V. (2012). Organization of self-knowledge: features, functions, and flexibility. In M. R. Leary, & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp.105-123). New York: The Guilford Press.

Srivastava, S. (2012). Other people as a source of self-knowledge. In S. Vazire & T. D. Wilson (Eds.), *Handbook of self-knowledge* (pp. 90-104). New York: The Guilford Press.

Strauss, K., Griffin, M. A., & Parker, S. K. (2012). Future work selves: how salient hoped-for identities motivate proactive career behaviors. *Journal of Applied Psychology*, 97(3), 580–598.

Zhang, C., Hirschi, A., Herrmann, A., Wei, J., & Zhang, J. (2016). The future work self and calling: the mediational role of life meaning. *J Happiness Stud*, 18, 977–991.

Taber, B. J., & Blankemeyer, M. (2015). Future work self and career adaptability in the prediction of proactive career behaviors. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 20–27.

Tööturuteenuste osutamine tagamaks paremaid võimalusi hõives osalemiseks (2014).
Külastatud aadressil

<https://www.tootukassa.ee/sites/tootukassa.ee/files/Tooturuteenused%20TAT%202015-2020.pdf>

Veebipõhine kõnetuvastus (2011). Külastatud aadressil <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
Vinter, K. (s.a.). *21. sajandi oskused – mis need on?* Külastatud aadressil http://www.eope.ee/images/50001282/K.Vinter_21.%20sajandi%20oskused.pdf

Õppe- ja karjäärinõustamise programm 2018-2021 (s.a.). Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/5_oppe-_ja_karjaarinoustamise_programm_2018-2021.pdf

Õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine. Lõpparuanne (2017). Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/aruanne_1.pdf

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.
Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Uurimistöö intervjuukava

Sissejuhatus intervjuusse

Magistritöö eesmärk on välja selgitada Tartu gümnaasiumide abiturientide arvamused oma mina ja tuleviku tööalase mina ning karjäärialaste kogemuste kohta koolis.

Intervjuu vastuseid kasutan ainult käesoleva uurimistöö kirjutamiseks. Intervjuud lindistan ning hiljem transkribeerin.

Kõik intervjuud on anonüümsed. Intervjuu transkribeerimisel lisan igale intervjuueeritavale koodi, mida valid juhuslikult ise. Statistika jaoks kasutan kokkuvõtlikult kõigi intervjuueeritavate taustaandmeid: soo, vanuse ja rahvuse kohta.

Intervjuu küsimustele vastamisel on mulle tähtsad Sinu seisukohad, siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid. Intervjuus osalemine on vabatahtlik. Kui Sa tunned, et ei soovi vastata mõnele küsimusele, siis on Sul õigus mitte vastata. Samuti kui Sa tunned, et soovid intervjuud katkestada, siis võid teha ka seda.

Enne kui alustan intervjuud ning hakkan lindistama, kas Sul on küsimusi intervjuu protseduuri kohta või üldiselt uurimistöö kohta?

Intervjuu küsimused

Sissejuhatavad küsimused soojenduseks

- Palun räägi, mis on Sinu jaoks karjäär?
- Kuidas Sina kujutad ette oma karjääri tulevikus?
- Mida Sa arvad, kas inimesel on vaja ennast tunda, et kavandada oma karjääri? Kui jah, siis miks? Põhjenda, palun.

Põhiosa küsimused

I. Õpilase mina

1.1 Kirjelda, milline sa tegelikult oled? *(ehk millised on sinu uskumused enda kohta?)*

1.2 Kirjelda, milline sa tahaksid olla? *(ehk millised on need omadused, mida sa soovid ja ihaldad saavutada?)*

1.3 Kirjelda, milline sa peaksid olema? *(ehk millised on sinu uskumused sellest, milline sa peaksid olema et oma kohustusi täita?)*

II. Õpilase tuleviku tööalane mina

2.1 Kirjelda ennast seoses tulevase tööga. Milline sa oled?

2.2 Kirjelda, milline sa tahaksid olla seoses tulevase tööga?

2.3 Kirjelda, milline sa peaksid olema seoses tulevase tööga?

III. Õpilase karjäärialased kogemused koolis

3.1 Millised kogemusi oled saanud seoses karjäärialaste teenustega ja karjääriõppega koolis?

IV. Koolis saadud karjäärialaste kogemuste mõju õpilase minale

4.1 Kas karjäärialased kogemused, mida oled koolis saanud, on mõjutanud sinu mina arengut? Kui jah, siis kuidas? Too palun näiteid.

Intervjuu lõpetamine

- Mida sooviksid veel lisada selle teemaga seoses, mida ma ei ole küsinud?
- Kuidas Sa tundsid ennast intervjuu küsimustele vastates?

Intervjuu kokkuvõte

Intervjuu ja selle lindistamine on lõppenud. Tänan, et panustasid uurimistöö koostamisse.

Lisa 2. Intervjueeritavate koodi- ja nõusolekulehe näide (esialgse uurimistöö pealkirjaga)

Õ1

Sugu

Vanus

Rahvus

Olen nõus osalema Irina Ušanova uurimustöös “Tartu linna gümnaasiumide 12. klassi õpilaste mina ja tuleviku tööalase mina kirjeldused ning karjäärialased kogemused koolis”

Soovin saada linki valminud uurimustööle autori kommentaariga

Kui vastasid eelmisele küsimusele positiivselt, siis kirjuta oma e-posti aadress:

.....

Lisa 3. Väljavõte andmeanalüüsi memost

17.04.2019

Esimesed koodid ja kategooriad nelja intervjuu põhjal (esimene ja kolmas uurimisküsimus).

Tekkinud küsimused:

1) Mis on esimeste kahe uurimisküsimuse puhul oluline?

- kuidas õpilased ennast kirjeldavad ehk milliste sõnadega ning kas neid siis peab liigitama?

Näiteks, isiksuseomadused, oskused, ootused jne?

- kuidas õpilased ennast kirjeldavad ehk kas see on neile kerge või raske, mida nad rõhutavad, millele tähelepanu pööravad?

- kas otsida sarnasusi ja erinevusi erinevate mina vahel, näiteks, pean mina ja ideaalne mina kattuvad

- kuidas õpilased ennast kirjeldavad ehk kas napisõnaliselt või avatult ja detailselt

22.04.2019

Koodide ja kategooriate ümbersõnastamine, teise ja neljanda uurimisküsimuse koodid ja kategooriad

Lisaküsimuste ehk taustainfo kodeerimine ja kategoriseerimine (kas seda on üldse vaja või piisab kirjeldusest ja näidetest?)

1) Kas üks ja sama kood võib saada erinevaid nimetusi ja minna erinevate kategooriate alla? Näiteks, samas lauses kirjeldab intervjuueritav nii karjäärinõustamist kui karjääri grupinõustamist? Või näiteks kui toimus karjäärialane testimine ainetunni raames, siis läheb see nii “testimise” koodi alla kui ka “ainetunnis töö teema arutamise” alla.

2) Mida teha muude huvitavate väljajütlemistega, mis nagu otseselt uurimisküsimustele ei vasta kuid on teemakohased?

3) Mida teha vastustega sissejuhatavetele ja kokkuvõtvatele küsimustele?

4) Mida teha näiteks sellega, kui ma näen mingit teemat, mida mitu erinevat õpilast erinevast koolist tõid välja, kas võiksin luua koodi/kategooriat a'la “ühiskonna surve karjäärivaliku tegemisel”

Õ13 – lisada koodi karjäärialaste kogemuste kohta (info oli intervjuus mujal) – võimekuse test

Õ14 – lisada koodi karjäärialaste kogemuste kohta – õpetajate päev

12.10.2019

1) Mida võtta mida jätta. Kas ja kuidas võiks kasutada infot, mida sain sissejuhatavate ja kokkuvõtlikute küsimuste kaudu, mis ei vasta otseselt uurimisküsimustele, kuid annavad teema kohta olulist/huvitavat juurde?

Näide: sissejuhatavas küsimuses pidid õpilased kirjeldama, mis on nende jaoks karjäär, kuidas nad kujutavad enda karjääri ette ning kas inimesel oleks vaja ennast tunda et kavandada oma karjääri kui jah siis mida. Kas seda võiks kasutada valimi kirjelduses? Või mujal? nt kes ei teadnud, mida peale kooli teha ning kuidas võiks nende elu edasi välja näha, nendel oli raskem vastata küsimustele tuleviku tööalase mina kohta, seda mainisid ka intervjuu kokkuvõttes

Näide 2: kokkuvõtlikud küsimused oli intervjuu kohta, et kuidas õpilased tundsid ennast intervjuu küsimustele vastates ning kuidas oli vastata enda kohta, ennast kirjeldada jne. Samuti, kas nt metoodika osas, kui kirjeldan intervjuud kui andmekogumismeetodid või nt järeldused/nõuanded

2) Kas üks kood võib tulla mitme erinevate kategooriate alla (nt karjäärialane kogemus - üks kood - karjääriteemaline loeng, teine kood - eriti ei mäleta teemat ja mis toimus (ümbersõnastada!!!)

29.10.2019

Tunne, et kategoriseerimiseks on endal vähe eelinfot ja teadmisi mina ja enesemääratluse kohta. Seepärast alustan kategooriate tekitamisega ja mõne aja pärast panen andmed kõrvale, sest teadmatus häirib: mida ma tegelikult tahan andmetest välja lugeda.

Lugedes teoreetilisi materjale selliste mõistete kohta nagu “self-concept”, “self-knowledge”, “self-esteem”. “self-regulation”, “self-enhancement” jne hakkab tekkima suurem pilt ka andmetest.

Lisa 4. Näide kodeerimise ja kategoriseerimise käigus tekkinud andmete tabelist

	TEGELIK MINA	PEAKS MINA	IDEAALNE MINA
MINA JA TEISED	<p>HEATAHTLIKKUS TEISTE INIMESTE SUHTES ma pigem teeksin inimestele head ja maailmale head kui halba aga ma tean et ma ei saa seda alati nagu alati sellest lähtuda</p> <p>TEISTE JUHTIMINE Ma saaks juhida inimesi</p> <p>TEISTE INIMESTEGA SUHTLEMINE MEELDIB Meeldib kommunitseerida inimestega Armastan teiste inimestega suhelda meeldib inimestega suhelda meeldib inimestega suhelda meeldib inimestega suhelda</p> <p>TOLERANTNE Proovin hästi tolereeriv olla</p> <p>USALDATAV Usaldatav</p> <p>ABIVALMIS Abivalmis abivalmis meeldib aidata</p> <p>TEISTE INIMESTE ANDESTAMINE väga kiiresti andestan</p> <p>LÄBINÄGELIKKUS MEESKONNATÖÖ SOBIB TINGIMUSEL ET INIMESED MEELDIVAD Kui inimesed mulle meeldivad mul ei teki probleemi sellega et töötada ühiskonnas</p> <p>TEISTE KUULAMINE Saan hästi kuulata inimesi et neid aidata Olen hea kuulaja</p>	<p>TEISTEGA ARVESTAMINE Arvestama teistega</p> <p>ABIVALMIS Abivalmis</p> <p>HEATAHTLIKKUS TEISTE INIMESTE SUHTES - teistele ei teeks halba teiste suhtes heatahtlik lähtuda põhimõttest et inimene tahab olla hea ja mitte teistele kahjulik</p> <p>SOBILIK KELLELEGI TEISE JAKS riigi seisukohalt et suudaks Eestit edasi arendada ja oleks riigi jaoks selles mõttes kasulik pere seisukohalt ratsionaalsem mitte nii ärev inimene partneri seisukohast rohkem ööinimene et mitte hommiku inimene nagu ma olen</p>	<p>UUTE INIMESTEGA TUTVUMINE JA KONTAKTI LOOMINE Uute inimestega vabalt tutvuda Uute inimestega paremini hakkama saada</p> <p>ABIVALMIS Olla abivalmis</p> <p>SUHTLEMINE TEISTEGA ON TÄHTIS Saaks inimestega suhelda palju Mitte karta nii palju inimestega suhelda olla rohkem avatud</p> <p>USALDATAV Usaldusväarsuse asja arendada endas</p>

	EMPAATILISUS kaastudlik aga samas ma võtan ka teiste valusid väga tihti enda omadeks ja ma ei suuda nagu piiri vahele teha inimlik kaastunne empaatiline inimene		
MINU OMADUSED	SÕBRALIK Sõbralik sõbralik sõbralik sõbralik sõbralik AUS Aus Aus RÕÕMSAMEELNE Rõõmsameelne LAISK vahepeal olen liiga laisk vahepeal olen päris laisk OTSEKOHENE Kohepealt ma olen otsekohene Hästi otsekohene suht ütlen otse välja kõik väga ei keeruta Vahepeal olen nagu nähvav otsekohene AVATUD Avatud üpris avatud olen üritanud olla avatud uutele mõtetetele näha ka teiste poole arvamusi meeldib uusi asju kogeda kui ma alguses aru ei saa või mul on üks arvamus situatsioonist siis see võib muutuda kui avanevad teisi vaatenurki	PÜSIV Усидчивый KANNATLIK Более терпеливый TÖÖLE KESKENDUV Больше концентрирующийся на работе ISESEISEV Iseseisev VASTUTUSTUNDLIK Vastutustundlik Kohusetundlikum AUS Aus Aus ENESEKINDEL Enesekindel Kindel endas VABA Peaksin olema lihtsam et nagu vabam SÕBRALIK Sõbralik Sõbralik INIMLIK Inimlik JÄRJEPIDEV Järjepidev Visa	RÕÕMSAMEELNE Rohkem lõbus Rohkem rõõmus RAHULIK Olla kohati vahepeal rahulikum OLLA VÄHEM KOHusetUNDLIK Mitte tunda mingite asjade pärast kohusetunnet ENESEKINDEL Rohkem enesekindel Veidikene rohkem enesekindel SÕBRALIK Olla sõbralik HUUMORIMEELNE Olla huumorimeelne PAINDLIK Paindlikum AVATUD Avatum AEGLAHEMA LOOMUGA Aeglasema loomuga INIMLIK Jäada inimlikuks JÄRJEPIDEV Järjepidevust natukene rohkem KESKENDUV Более сконцентрированный TÖÖKAS Ma tahaks tööd teha selle laiskusega

	<p>HEA RÄÄKIJAJ Olen hea rääkija KOHUSETUNDLIK Üsna vastutustundlik, üritan kõik asjad absoluutselt alati ära teha Kohusetundlik KONKREETNE konkreetne SPORTLIK sportlik LOOMINGULINE loominguline EBAKINDEL Ei ole nii väga enesekindel kui ma tahaksin olla JUTUKAS jutukas jutukas suhteliselt jutukas samas võin olla väga vaikne TÖÖKAS трудолюбивый TÄHELEPANELIK внимательный HUUMORIMEELNE selline isiksus kes nagu ei karda endale absoluutselt nalja teha смешной humorimeelne KUULAB SÜDANT olen inimene kes valib oma südamehääle pigem kui mõistuse EBAMÄÄRANE ma võin olla kõike ja mitte midagi</p>	<p>KORRALIK Korralikum ABIVALMIS Kui küsitakse siis ma ei lähe lihtsalt niisama ära vaid ma ikkagi räägin kui mind küsitakse ENDALE KINDLAKS JÄÄV Ise endale kindlaks jääda POSITIIVNE positiivne</p>	<p>LEPPIV Natuke leppima aktsepteerima asjade suhtes mis minuga juhtuvad või mis minu ümber toimuvad</p>
--	--	--	---

<p>MINU TEGUTSEMISVIIS</p>	<p>ÜKSINDA TEGUTSEMINE Rohkem aega ma olen üksinda aga mul on vaja ka seda üksiolemise aega et ennast laadida RUTIINI EI TALU Hästi rahutu iseloomuga, ei meeldi istuda tundide viisi pigem aktiivne mul on vaja teha kogu aeg midagi niisama väga ei suuda istuda aktiivne rutiini ei talu ei meeldi igav töö, kui teed ühte ja sama asja see on minu jaoks nagu mõtetu vähem meeldib nõ koha peal istuda meeldib erinevate asjadega tegeleda aga tüdinen suht kiiresti asjadest saan kiiresti asjad selgeks ja siis tüdineb see asi ära ja tahan uue asjaga tegeleda</p> <p>KORRALDAMINE MEELDIB meeldib asju ära teha just mingid üritused korraldada üritustel meeldib väga palju osaleda Meeldib asju korraldada MOTIVATSIOON SÕLTUB HUVIST kui ma tahan midagi siis ma olen valmis selle nimel vaeva ka nägema KIIRE KUID PEALISKAUDNE Väga kiire loomuga Ei võta siis nii korralikult asju läbi PERFEKTSIONIST Ärritvad asjad kui ei ole läinud nagu plaanisin Täiuse tagaotsija</p>	<p>SÜDAME JÄRGI TEGUTSEMINE Tegutseda vastavalt enda südame järgi KIIRE kiirem oleksin asjade tegemises LAHENDUSKESKNE Hästi avatud mõtlemisega nagu lahenduste leidmise suhtes</p>	<p>KESKENDUMINE MOTIVATSIOONI PUUDUMISEL Rohkem osata kontsentreeruda asjadel mis mulle ei meeldi VÕTTA ASJU VABAMALT Sooviks mingeid asju vabamalt võtta VÕTTA AEGA LÄBIMÕTLEMISEKS Tahaks seda võimet et ma saan rahulikult asju läbi teha ja enda jaoks läbi mõelda RUTIINI TALUV Rohkem rutiini kannatada et oleks üks kindel asi millega ma tegeleda tahan</p>
-----------------------------------	--	---	--

MINU OTSUSTAMISVIIS	KIIRE Mõnikord ma võib olla teen otsuseid liiga kiiresti EBAKINDEL See kes ei tea mida elult tahab	OLLA KINDEL OTSUSTES Mõtleva rohkem nendes olukorades kui olen väga kindel oma otsustes Oma otsused läbimõtlev Kindel oma otsustes	OTSUSTE LÄBIMÕTLEMINE OLEKS PAREM Et ma mõtleks oma otsused võib olla rohkem veelgi läbi
MINU PLANEERIMISVIIS	EI OLE PLANEERIJA TÜÜPI pigem üritan võtta nii et vaatan mis tuleb sest nii on lihtsam muidu ei lähe täide mida sa mõtlesid siis on pettumus nagu võtangi üks päev korraga (...) nii et mitte hakata nagu hästi mingeid oma plane tekitama või läbi suruma TÄPNE Ei hiline mitte kunagi mitte kuskile EI MEELDI AJALISED PIRED - ei meeldi see kui pean kogu aeg olema mingiks kindlaks kellaajaks kuskil et mu päev on hästi-hästi kuidagi piiritletud		AJAPLANEERIMINE OLEKS PAREM Et ma saaksin oma aega rohkem planeerida
MINU EMOTSIONAALSUS	KÕRGE EMOTSIONAALSUS mul läheb kõik nagu emotsionaalselt proovin paremini tööd teha ka enda viha piiramisega ja kuidas sellega toime tulla siukesed tugevad emotsioonid on sagedased tujutsen üsna palju võin tujutseda ma väga kiiresti lähen närvi aga samas väga kiiresti rahunen maha vahepeal olen liiga äkiline MADAL EMOTSIONAALSUS Mul on vähe tundeid Pole negatiivne inimene, olen suhteliselt neutraalne Passiivne üritan olla positiivne RASKE ENNAST MÄÄRATLEDA raske on öelda kas ma olen nagu introvertne või ekstravertne ma olen nagu mõlemad		VÄHEM EMOTSIONAALNE Tahaks võib olla siis nagu vast nagu närvidele vastupidavam

MINU HUVID	<p>ESINEMINE meeldib esineda</p> <p>HUVI KONKREETSETE ÕPPEAINETE KOHTA mulle meeldivad reaalsused ja inimestega seotud asjad</p> <p>LOOMAD meeldivad loomad</p> <p>LUGEMINE - väga meeldib lugeda</p>		
MINU VAIMSED VÕIMED	<p>HINDAB OMA VAIMSEID VÕIMED KÕRGELT mul on võib olla lahtisem pea suureste hullude ideede jaoks</p> <p>olen üsna loogiline inimene mul on selge pea</p> <p>maailmavaated on mul väljakujunenud</p> <p>HALB MÕNES ÕPPEAINES olen kohutavalt halb kunstides ja sportides</p>		<p>LAI MAAILMAVAADE Mingisugust maailmavaadet võiks laiemat ka olla</p> <p>PAREMAD AKADEEMILISED TEADMISED Tark... saada targemaks akadeemilises mõttes</p> <p>Teatud kooliainetes osaks ka arendada täpsust</p> <p>ROHKEM INFOT KONKREETSE ERIALA KOHTA Näiteks rohkema informatsiooni mingis erialas</p>
MINU OSKUSED		<p>ESINEMISOSKUS Esinema rohkem Rohkem aega veetma teiste inimeste ees</p>	<p>KONKREETSE OSKUSE PARENDAMINE Parendada inglise keele oskust</p> <p>PROBLEEMILAHENDUSOSKUS Kui on pigelisem olukord et ma nagu suudan selles orienteeruda</p> <p>MOTIVEERIMISOSKUS Kuidas leida inimestes seda sisemist motivatsiooni et nad hakkaks ise midagi tegema et see on üks (...) niisugune oskus mis mul võiks olla</p> <p>ENESEKONTROLL Võimeline ennast erinevates olukordades teistmoodi esitama (mul on teatud mustrid mis ei käi olukordadega kokku)</p>

MINU ENESEARENG	<p>VALMIDUS ENESEARENGUKS</p> <p>Mul on soov ennast parandada ma tunnistan endale kui ma olen eksinud Soov ennast tundma õppida</p> <p>VALMIDUS TAGASISIDEKS</p> <p>Olen väga tänulik kui keegi annab mulle tagasisiset</p>		<p>VALMIDUS ENESEARENGUKS</p> <p>Kui keegi ütleb midagi siis seedin rahulikult läbi ja võtan sealt nii õelda parima poole välja kus ma saaks õppida</p> <p>Võtan pingelismast olukorrast positiivse Olla enda silmis nagu parem inimene Sooviks tunnet et ma tunnen et nüüd olen nii õelda küps või valmis</p> <p>VALMIDUS VALIKUKS</p> <p>Juba teada mis ma nagu tegelikult tahan elust saada</p> <p>VALMIDUS ENESEANALÜÜSIKS</p> <p>Rohkem keskenduda enda positiivsetele külgedele kui negatiivsetele sest ma jään mõnikord sellesse negatiivsesse väga kinni</p> <p>Rohkem ennast võiksin prioriteerida ja mitte endaga nii karm olla...andestada enda vead</p>
MINU MOTIVATSIOON		<p>Meeletu viitsimisega asju teha</p> <p>Rohkem koolis käima</p>	<p>MOTIVATSIOON ANNAB SIHTI</p> <p>Olla nagu motiveeritum et kindlam siht oleks</p> <p>AVATUS TÕSTAB MOTIVATSIOONI</p> <p>TEGUTSEMISEKS</p> <p>Rohkem avatud asjadele natuke suurema motivatsiooniga et teha asja käia kohtades</p>
PEAKS MINA = TEGELIK MINA		<p>PEAKS MINA JA TEGELIK MINA KATTUVAD</p> <p>Olen praegu suht rahul iseendaga selles mõttes et kes ma ise praegu olen</p> <p>Ma arvan täpselt see kes ma olen on täitsa okei sest keegi ei saa õelda milline inimene sa peaks olema et see on kõigi inimeste enda teha</p> <p>наверное таким же какой я есть</p> <p>otseselt ma arvan et ma olen juba selline</p>	<p>PEAKS-MINA = TEGELIK MINA</p>

PEAKS MINA = IDEAALNE MINA		PEAKS MINA JA IDEAALNE MINA KATTUVAD selleks et olla õnnelik peaksin ma olema niisugune nagu eelmises punktis ütlesin et sihuke milline sa tahad olla see mis ma tahan olla ja see mis ma peaksin olema ma paneks neid nagu samma patta ma arvan et see kes ma peaksin olema tegelikult peakski olema see kes ma tahaksin olla (...)	
IDEAALNE MINA = TEGELIK MINA			IDEAALNE MINA JA TEGELIK MINA KATTUVAD Jäädes samaks milline ma olen praegu mulle väga meeldib Mulle seobib see milline ma praegu olen Ma arvan et ma olen päris rahul endaga Так пока всё устраивает

Lisa 5. Lõplike pea- ja alakategooriate moodustamise näide

TEGELIK TULEVIKU TÖÖALANE MINA	PEAKS TULEVIKU TÖÖALANE MINA	IDEAALNE TULEVIKU TÖÖALANE MINA
<i>MINA JA TEISED</i>	<i>MINA JA TEISED</i>	<i>MINA JA TEISED</i>
Heatahtlikkus ja abivalmidus		Heatahtlikkus
Empaatia		Empaatia
Koostöö	Koostöö	
Teistepoolne positiivne tagasiside		Teistepoolne positiivne tagasiside
	Usaldamine	
<i>MINU OMADUSED</i>	<i>MINU OMADUSED</i>	<i>MINU OMADUSED</i>
Ettevõtlikkus		Ettevõtlikkus
Edukus		
Töökus	Töökus	
Aktiivsus	Aktiivsus	
Täpsus	Täpsus	
Kohusetunne	Kohusetunne	Kohusetunne
Rahulikkus	Rahulikkus	Rahulikkus
Püsivus		
Enesekindlus		
	Ausus	Ausus
	Kannatlikkus	
	Rangus	
	Kindlameelsus	Kindlameelsus
		Inimlikkus ja moraalsus
		Konkreetsus
<i>MINU HUVID, OSKUSED, VÕIMED</i>	<i>MINU HUVID, OSKUSED, VÕIMED</i>	<i>MINU HUVID, OSKUSED, VÕIMED</i>
Suhtlemisoskus	Suhtlemisoskus	Suhtlemisoskus
	Enesekontrollioskus	
	Juhtimisoskus	Juhtimisoskus
	Analüüsivõime	
	Lai silmaring	
		Loogiline mõtlemine
<i>MINU TEGUTSEMISVIIS, OTSUSTAMISVIIS JA MOTIVATSIOON</i>	<i>MINU TEGUTSEMISVIIS, OTSUSTAMISVIIS JA MOTIVATSIOON</i>	<i>MINU TEGUTSEMISVIIS, OTSUSTAMISVIIS JA MOTIVATSIOON</i>
Aktiivsus ja produktiivsus	Aktiivne tegutsemine	
Oma asja ekspert		Oma asja ekspert
Rõõmu tundmine tegutsemisest		
Planeerimine	Planeerimine	Planeerimine
Info otsimine		
Kohanemine		
Üksinda töötamine		
Tasakaalu leidmine erinevate rollide vahel võib olla raske		
Motivatsioon mõjutab tegutsemisviisi ja edukust		Teiste motiveerimine

	Kiire tegutsemine	
	Eesmärgistamine	
	Otsuste läbimõtlemine	Otsuste läbimõtlemine
	Rutiini taluvus	
		Rahulolutunne
<i>MINU ENESEARENG</i>	<i>MINU ENESEARENG</i>	<i>MINU ENESEARENG</i>
Valmidus eneseanalüüsiks	Valmidus elukestvaks õppeks	
<i>MINU OOTUSED TULEVIKU TÖÖ SUHTES</i>	<i>MINU OOTUSED TULEVIKU TÖÖ SUHTES</i>	<i>MINU OOTUSED TULEVIKU TÖÖ SUHTES</i>
Sobiv tööplaneerimine		Sobiv tööplaneerimine
Huvitav töö	Huvitav töö	Huvitav töö
Töö motiveerib		
Töö inimestega		
Töö kõrgel positsioonil		Töö kõrgel positsioonil
Töö pakub palju suhtlemist		
Töös on palju mõtlemist		Töös on palju mõtlemist ja tegutsemist
		Töö meeskonnas
		Hea palk

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Irina Ušanova,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Abiturientide mina ja karjäärilaste kogemuste kirjeldus”, mille juhendaja on Kristi Kõiv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Irina Ušanova

09.01.2020